

YMPÄRISTÖMINISTERIÖ
Pekka Tuunanen
25.3.2014

vilmat toteutuminen 3 2014

Valtioneuvoston periaatepäätös toimintaohjelmasta luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämiseksi 13.02.2003

Toteutuminen 2003 - 2012

Ohjelman tavoitetila vuonna 2010

Suomen luontoa käytetään monipuolisesti virkistäytymiseen ja luontomatkailuun. Käyttö tapahtuu ekologisesti, sosiaalisesti, taloudellisesti ja kulttuurisesti kestäväällä tavalla. Luonnossa liikkumisen perustana ovat perinteiset jokamiehenoikeudet. Virkistuksen ja matkailun yleisiä tarpeita palvelee kysyntälähtöisesti kehittyvien luontoalueiden ja palveluiden verkosto. Virkistyskäyttöön ja luontomatkailuun soveltuvien alueiden ja palveluiden tarjontaa on lisätty erityisesti Etelä-Suomessa. Virkistyskäytön ja luontomatkailun kysynnän ja tarjonnan kohtaamista varmistetaan tutkimuksen ja seurannan keinoin. Virkistyskäytön ja luontomatkailun tarpeet otetaan painokkaasti huomioon kaikessa luontoympäristöihin vaikuttavassa toiminnassa.

Väestöllä, josta valtaosa asuu kaupungeissa ja taajamissa, on runsaasti vapaa-aikaa. Vapaa-aikaa käytetään monipuolisesti sekä lähivirkistäytymiseen että luontomatkailuun. Virkistyskäytössä yhdistyvät luonnon tarjoamat mahdollisuudet, yksilölliset elämäntyyliä ja tarpeet sekä kehittyvä teknologia. Virkistyspalvelut ovat alueellisesti ja valtakunnallisesti saatavilla. Luonnon virkistyskäytöllä ja luontomatkailulla on suuri merkitys suomalaisten terveydelle ja hyvinvoinnille.

Suomi on vetovoimainen ja lähialueiden matkailijoille haluttu matkailukohde. Vahvuksinamme ovat hiljaisuus, turvallisuus, luonnon puhtaus, pohjoisen luonnon ja paikalliskulttuurien eksotiikka sekä hyvin tavoitettavat, monipuoliset ja kilpailukykyiset palvelut.

Luontomatkailuyritysten osaaminen on vahvaa ja niiden toimintaa kehitetään verkostona. Yritysten toimintaympäristö on kunnossa. Alan koulutus on yritysten ja luontomatkailun tarpeita vastaavaa. Kannattavaa yritystoimintaa on sekä maaseudun ja saariston haja-asutusalueilla, taajamissa että matkailukeskuksissa ja -keskittymissä. Virkistyskäytön ja luontomatkailun yhteiskunnalliset toimijat ja yrityskehittäjä muodostavat palveluiden tuottamisen, myynnin ja markkinoinnin alueellisesti ja valtakunnallisesti kattavia verkostoja, joista asiakas saa keskitetysti tarvitsemansa palvelut.

Luontomatkailun kysyntä kasvaa muuta matkailua nopeammin. Luontomatkailu on merkittävä osa aluetaloutta ja alueellisesti tärkeä työllistäjä. Luonnon virkistyskäyttöön ja luontomatkailuun kytkeytyvät työpaikat ovat kaksinkertaistuneet vuoden 2000 tasosta.

Ohjelman kehittämisen aihekokonaisuudet

Luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämisessä oli neljä aihekokonaisuutta:

Vastuiden selkeyttäminen ja tavoitteiden yhteensovittaminen
Luonnossa toimimisen edellytysten ja vetovoimatekijöiden säilyttäminen
Tuotteistamisen ja yhteistyön kehittäminen
Kysyntälähtöisyys sekä tiedon ja osaamisen lisääminen

Kaikkien toimien lähtökohtana tuli olla kestävän kehityksen mukainen ja käyttäjien kannalta tasa-arvoinen kehittäminen.

Toimintaohjelmassa odotetut talous- ja työllisyysvaikutukset

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä 13.6.2001 "Suomen matkailupoliittiset linjaukset" matkailun vuosikasvuksi arvioitiin neljä prosenttia. Luontomatkailun odotettiin kasvavan Suomessa nopeammin kuin matkailu kokonaisuudessaan. Luontomatkailun vuosikasvuksi toimintaohjelmaa valmistellussa työryhmässä arvioitiin jopa kahdeksaksi prosentiksi vuoteen 2010 mennessä edellyttäen, että toimintaa järkevöitetään ja yhdenmukaistetaan. Kasvun arvioitiin olevan kuitenkin suuresti riippuvainen yleisestä talouskehityksestä.

Luontomatkailuun kytkeytyvät työpaikat olivat ohjelman valmistumisaikana noin 1/4 matkailun työpaikoista. Kahdeksan prosentin vuosikasvulla luontomatkailuun kytkeytyviä uusia matkailuelinkeinon työpaikkoja arvioitiin syntyvän koko maassa vuoteen 2010 mennessä noin 32 000.

Luontomatkailun merkitys kansantaloudessa oli vuonna 2001 noin 0,6 prosenttia bruttokansantuotteesta. Sen merkitys aluetaloudessa arvioitiin paikoin erittäin suureksi. Esimerkiksi Kuhmossa luontomatkailun osuus matkailun kokonaisvaikutuksista oli jo noin puolet. Luontomatkailun välittömät bruttotulot vastasivat Kuhmossa lähes maatalouden tuloja.

Esitettyjen kehittämistoimien ei arvioitu juurikaan aiheuttavan lisäkustannuksia valtiolle ja kunnille. Tarkoituksena oli käyttää nykyisiä voimavaroja järkevämmiin yhdenmukaisten tavoitteiden pohjalta. Merkittävimmät kustannukset valtiolle arvioitiin aiheutuvan luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kasvun edellytykset synnyttävästä luonnonsuojelun alueiden hoidosta ja kunnossapidosta. Lisärahoitusta arvioitiin tarvittavan luontomatkailun vaatiman palveluvarustuksen tuottamiseen ja nykyisen jo rakennetun palveluvarustuksen kuten opastuskeskusten ja ulkoilureittien kunnossapitoon ja kehittämiseen. Matkailun ja siihen sisältyvän luontomatkailun toivottu kasvu ja työpaikkojen luomisen arvioitiin edellyttävän nykyistä laajempaa sitoutumista luonnonsuojelun alueiden palveluinfrastruktuurin kehittämiseen.

Toimintaohjelmassa tunnistettiin lisärahoitustarpeet. Ohjelmaa valmistellut työryhmä arvioi luonnonsuojelun alueiden hoito- ja kunnossapitomomentin rahoitustarpeen Metsähallituksen luonnonsuojelun kehittämissuunnitelman pohjalta vuosittain arvioitiin kasvavan siten, että se vuonna 2006 olisi noin 22 milj. euroa.

Luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun toimintaohjelmassa tarkoitettulla määrärahan lisäyksellä oli luonnonhoidon sijaan tarkoitus parantaa ja ylläpitää luonnonsuojelualueiden palveluinfrastruktuuria kuten ulkoilureittejä ja levähdysalueita virkistyskäytön ja luontomatkailun edellytysten parantamiseksi.

Määrärahatarvetta harkittaessa oli otettu huomioon valtion rajoitetut rahoitusmahdollisuudet sekä metsien monimuotoisuuden turvaamista koskeva valtioneuvoston Metsäso-periaatepäätös. Luonnonsuojelualueiden palveluiden ja hoidon kehittämisen lisärahoitustarpeeksi vuosina 2004–2007 arvioitiin edellä esitetyltä pohjalta yhteensä 6,75 milj. euroa. Tämä rahoitustarvearvio perustui oletukseen, että työllisyysrahoitus jatkuu nykyisellä tasolla ja että kustannustehokkuutta lisätään.

Metsähallituksen hallinnassa olevien valtion alueiden virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämisen kokonaiskustannukset tuli arvioida erikseen valtakunnallisen kehittämissuunnitelman laatimisen yhteydessä.

Valtio on tukenut kuntien virkistysaluehankintoja vuodesta 1988. Tuen avulla on saatu aikaan merkittävä virkistysalueverkosto väestön painopistealueelle Etelä-Suomeen. Kuntien hankinnat olivat osaksi myös toteuttaneet valtion rantojensuojeluohjelmaa ja siten vähentäneet valtion kustannuksia toisaalla. Virkistysaluehankintoja toteuttamaan kunnat olivat ohjelman laatimishetkellä perustaneet seitsemän virkistysalueyhdistystä ja yhden säätiön. Virkistysalueverkoston toteuttaminen oli ohjelman laatimishetkellä kesken ja uusia tukea tarvitsevia useamman kunnan virkistysalueyhdistyksiä arvioitiin perustettavan kuntien toimesta. Ohjelman laatimisajan 252.000 euron vuosittainen valtion tuki ei ollut läheskään vastannut kuntien virkistysaluehankintojen tukemisen tarvetta. Kuntien yhteisten tai seudullisten virkistysaluehankkeiden valtion tuen lisärahoitustarpeeksi arvioitiin vuosina 2004 – 2007 yhteensä 2,35 milj. euroa.

Luontomatkailun kehittyminen 2003 - 2012

VILMAT-ohjelman työllisyysvaikutusten toteutuminen on sidoksissa kansantalouden kasvuun ja erityisesti matkailun kehitykseen. Matkailun puutteellisen tilastoinnin takia tarkkoja arvioita mm. luontomatkailun laajuudesta ja merkityksestä ei ole saatavilla. Matkailun edistämiskeskuksen arvion mukaan noin kolmasosa kaikista Suomeen saapuvista matkailijoista osallistuu ulkoiluaktiviteetteihin. Kattavimmat tiedot luontomatkailijoista kerätään kansallispuistojen käyntimääristä, jotka ovat kaksinkertaistuneet kymmenessä vuodessa. Suojelualueiden ulkopuolella liikkuvista matkailijoista ei ole käytettävissä koottuja kävijätietoja.

Luontomatkailun talousvaikutusten määrittämisessä pääongelma on sen tulo- ja työllisyysvaikutusten erottaminen muusta matkailusta. Valtakunnallisen matkailustrategian mukaisesti matkailun kehittäminen on matkailukeskittymävetoista. Matkailukeskittymä sosioekonomisista vaikutuksista ei ole koottua tietoa.

Matkailun kehitystä seurataan mm seuraavilla lähdeaineistoilla:

Matkailutilasto. Matkailutilasto sisältää tietoja mm. majoitusliikkeiden kapasiteetista ja sen käytöstä sekä yöpymisistä majoitusmuodon, matkan tarkoituksen ja asuinmaan mukaan. Sen julkaisemisesta vastaa Tilastokeskus. Julkaisu kattaa hotellit ja vastaavat majoitusliikkeet, lomakylät, retkeilymajat ja leirintäalueet.

Rajahaastattelututkimus: Tilastokeskus yhteistyössä Matkailun edistämiskeskuksen kanssa tuottavat ulkomaalaisia koskevan Rajahaastattelututkimuksen. Tutkimus tuottaa tietoa Suomessa käyneiden matkailijoiden määrästä, ikä- ja sukupuolijakaumasta, matkan tarkoituksesta, oleskelun kestosta ja Suomessa käytetystä rahamäärästä sekä monesta muusta asiasta. Tilastokeskus päätti lopettaa rajahaastattelututkimuksen tekemisen vuoden 2012 alusta.

Suomalainen matkailututkimus: Tilastokeskuksen julkaisema suomalainen matkailututkimus on kuukausittain tehtävä otospohjainen puhelinhaastattelu. Tutkimuksesta saadaan tietoa sekä koti- että ulkomaanmatkoista sekä niihin liittyvästä kulutuksesta.

Matkailutilinpito: Vuonna 2000 käyttöön otettu kansainvälisesti hyväksytty matkailun taloudellisia vaikutuksia koskeva tilastojärjestelmä (TSA). Viimeisin päivitys järjestelmään on tehty huhtikuussa 2007. Matkailutilinpito alueellistettiin maakuntatasolle ensimmäistä kertaa toukokuussa 2005.

Rekisteröidyt yöpymiset majoitusliikkeissä:

Vuosi	Miljoonaa yöpymistä		
	yhteensä	kotimainen	ulkomainen
2003	16,5	12,1	4,4
2004	16,6	12,2	4,4
2005	17,3	12,8	4,5
2006	18,2	13,1	5,0
2007	19,0	13,7	5,3
2008	19,5	13,7	5,5
2009	18,6	13,7	4,9
2010	19,3	14,2	5,0
2011	20,0	14,5	5,5
2012	20,3	14,5	5,8

Vuonna 2012 oli lisäksi 25,2 milj. rekisteröimätöntä yöpymistä.

Matkailun kasvoi hitaasti vuosina 2003 – 2012. Matkailu jopa taantui vuosina 2009 – 2010. Kotimaan matkailu kehittyi hieman paremmin kuin ulkomaan matkailu. Ulkomaalaisista matkailijoista 55 % oli Suomessa vapaa-ajan matkalla. Ulkomaalaisten matkailijoiden osalta liikematkailu kasvoi kuitenkin voimakkaammin kuin vapaa-ajan matkailu. Ulkomaalaisten matkailijoiden osalta kesämatkailu kasvoi heikosti ja talvimatkailu kasvoi voimakkaasti.

Talvimatkailu onkin kehittynyt hyvin. Kasvua oli erityisesti Lapissa, Kuusamossa ja Kainuussa. Lapin talvimatkailun kasvu oli kokonaisuudessaan noin 4,7 % luokkaa. Levin matkailun vuosikasvu on ollut vajaat 10 %.

Suomeen suuntautuvan kesämatkailun heikompi kehitys selittyy osaksi mm. kilpailutilanteen muutoksilla uusien EU-maiden myötä sekä kilpailevia maita kalliimmalla saavutettavuudella.

Arvioiden mukaan noin 40 % matkailun majoitustoiminnasta on tilastoimatonta. Uusi MARA-asetus mahdollistaa seurannan jatkossa myös pienempien majoitusliikkeiden käytön osalta.

Euroopan matkailun kehityssuunnat 2012 (MEK)

Kaupunkilomat	+ 14 %
Maaseutulomat	+ 4 %
Lumilomat	+ 3 %
Aurinko/rantalomat	- 1 %
Kiertomatkailu	- 15 %

Iso-Britannian matkatoimistoyhdistyksen (ABTA) matkailun kehityssuuntia 2013 koskevan tutkimuksen mukaan

Matkailusta ei taloudellisesta tilanteesta huolimatta tingitä

- Räätelöityjen pakettien kysyntä kasvaa
- Seikkailuaktiviteetit kasvavat
- Vastinetta rahalle, etsitään tarjouksia, varataan ajoissa
- On odotettavissa risteilyiden, bussimatkojen ja junamatkojen kasvua.
- Suomi ja Lappi löytyvät ”kiinnostavien kohteiden” listalta.

Kansainvälinen luontomatkailututkimus 2010 (MEK)

Tutkimuksen mukaan luontomatkailussa korostuu omatoimisuus; mieluisimpia luontomatkkoja ovat joko valmiiseen ohjelmaan perustuvat omatoimimatkat tai täysin omatoimiset matkat. Parhaimpana majoitusmuotona pidetään hotellia (25 %) tai lomamökkiä/-asuntoa (20 %). Noin kymmenesosa suosii leirintäalueita, mökki- tai lomakylää tai bed and breakfast -tyyppistä majoitusmuotoa. Internetillä on suuri merkitys sekä matkakohteen varaamisessa että tiedon hankinnassa lomakohteesta. Internet on suurimmalle osalle yleisin tapa varata aktiviteettiloma (42 %). Matkatoimistolta/matkan järjestäjältä tai suoraan matkakohteesta aktiviteettilomia varaa noin neljäsosa. Tiedonhankinnassa korostuu kavereiden ja tuttavien suositukset. Kolme neljäsosaa käyttää internetiä. Kohteen turvallisuus, luonto ja hintataso ovat merkityksellisimmät matkakohteen valintaan vaikuttavat tekijät. Suomen tunnettavuus on huono. Suomen sijainnin tietää noin 45 % ja nimeltä noin kolmasosa. Noin 14 % ei tunne Suomea lainkaan. Ainoastaan 8 % on käynyt Suomessa. Melontaa ja kalastusta harrastavat ovat potentiaalinen asiakasryhmä Suomeen suuntautuvassa matkailussa.

Matkailu osana luonnon- ja kulttuuriympäristön kestäväää käyttöä 2000-2006 (METLA)

Tutkimuksen mukaan luontoon perustuva matkailu on kasvanut erittäin voimakkaasti viimeisen 10 vuoden aikana ja erityisesti matkailun työllistävät vaikutukset syrjäseuduilla on todettu merkittäväksi. Työvoiman tarjonta ja kysyntä eivät matkailukeskusten alueella kuitenkaan kohtaa, vaan työvoimaa tulee paljon alueen ulkopuolelta. Sen vuoksi tutkimuksessa katsotaan olevan tarvetta kehittää matkailutoimialan kytkentöjä kiinteämmäksi suhteessa muihin syrjäseutujen elinkeinoihin, kuten maa- ja metsätalouteen, porotalouteen ja muihin luontaiselinkeinoihin sekä koulutukseen.

Luontomatkailun yritystoiminta Suomessa 2012 (METLA)

Alan arviointia vaikeuttaa luontomatkailuyritysten tilastoinnin puuttuminen. Toimiala on hyvin heterogeeninen. Yritykset ovat monialaisia ja yhteistyö yritysten välillä rajoittuu pääasiassa yhteisiin markkinointiponnisteluihin. Alan kehittymiseen vaikuttaa

se, että luontomatkailuyrittäjyys on usein ”elintapayrittäjyyttä”, joka ei suuntaa yrityksen kasvuun. Vuonna 2009 luontomatkailualan työllisyysvaikutuksiksi arvioitiin tutkimuksen mukaan 27.000 henkilötyövuotta. Tutkimuksen luontomatkailun määritelmä oli suppeampi kuin VILMAT -ohjelman perustana olevan määritelmän.

Suomen matkailustrategia vuoteen 2012. Vuosien 2010 – 2012 toteutuma.
Selvityksessä arvioitiin tilannetta vuonna 2007 ja 2012:

Bruttokansantuoteosuus:

vuonna 2007 3,8 % ja vuonna 2012 4,5 %.

Valtion verotulot:

vuonna 2008 4 mrd € ja vuonna 2012 7,5 mrd €.

Matkailualojen työpaikkojen lukumäärä:

vuonna 2007 130.500 työpaikkaa ja vuonna 2012 150.000 työpaikkaa.

Matkailutulo:

vuonna 2007 11 mrd € ja vuonna 2012 14,96 mrd € (josta ulkomaalaisten osuus 29 %).

Ulkomaisten matkailijoiden määrä:

vuonna 2009 3,4 miljoonaa ja vuonna 2011 4,19 miljoonaa.

Vuonna 2012 julkistettu matkailustrategia on lähtenyt pääosin hyvin toteutumaan. matkailuelinkeinon merkitys korostuu syrjäisillä alueilla. Esimerkiksi Enontekiöllä matkailun osuus toimialoista on 47 %. Edistystä on tapahtunut mm. verkottumisessa, teemapohjaisten tuotteiden ja palveluiden kehittämisessä, infrastruktuurin parantamisessa, ennakkoinnin tuottamisessa, tutkimuksessa, maakuvan vahvistamisessa, kokous- ja kongressimatkailussa sekä lentokenttämaksujen alenemisessä. Rajahaastattelututkimus ja OSKE -ohjelmat on lopetettu. Myös MEK:n yhdistämisestä Finproon on tehty päätös syksyllä 2013.

Ulkoilun kehittyminen vuosina 2003 - 2012

Luonnon virkistyskäyttöä on seurattu kahdella valtakunnallisella luonnon virkistyskäytön seurantatutkimuksella. Ensimmäinen toteutettiin vuosina 1998 – 2000 (LVVI 1.) ja toinen vuosina 2009 – 2010 (LVVI 2.).

Seurantaselvitysten mukaan ulkoilua harrastaa 96 prosenttia väestöstä. Keskimäärin ulkoillaan 2-3 kertaa viikossa. Yli kolmannes lähiulkoilusta on kävelyä. Lähes kaksi kolmannesta ulkoilusta suuntautuu kuntien alueille ja vajaa kolmannes yksityismaille tai omalle vapaa-ajan asunnolle. Loput kuusi prosenttia ulkoilusta kohdistuu valtion alueille. Kymmenen vuoden aikana kuntien alueiden käyttö ulkoiluun näyttää kasvaneen. Myös maaseudulla asuvat ovat siirtyneet käyttämään kuntien ulkoiluun varustamia alueita yhä suuremmissä määrin.

Noin kaksi kolmasosaa ulkoilukohteista sijaitsee kävelyetäisyyden päästä asunnosta. Maaseudulla ja kaupungeissa asuvat käyttävät yhteen ulkoilukertaan yhtä paljon aikaa.

Suomalaisista noin 43 prosenttia tekee yhden tai useamman luontomatkan (sisältää yöpymisen) vuoden aikana. Luontomatkan tehneiden määrä on hieman kasvanut kymmenen vuoden aikana. Luontomatoista kolmasosa kohdistuu vapaa-ajan asun-

nonne, 28 prosenttia yksityisille alueille, viidennes valtion alueille ja loput (19 %) kuntien alueille.

Ulkoiluharrastusten suosiossa on tapahtunut muutoksia. Sauvakävely on uusi laji, ja harrastuksista suosiota ovat kasvattaneet esimerkiksi mökkeily, pienpuiden keräily, telttailu maastossa, luonnon nähtävyyksien katselu, lintuharrastus ja vapaa-ajan metsätyö. Suhteellisesti eniten suosiotaan ovat kasvattaneet juoksulenkkeily, retkiluistelu ja taitolajeista mm. kalliokiipeily ja golf. Kalastuksen suosio on lievästi laskeva. Ulkoilu kilpailee sisäliikunnan ja muiden vapaa-ajan muotojen kanssa ihmisten ajasta.

Valtaosalla suomalaisista on monipuoliset ulkoilumahdollisuudet lähellä vakituista asuinpaikkaa. Lähimetsään on matkaa keskimäärin 700 metriä, mutta puolet suomalaisista asuu vain enintään 200 metrin päässä metsästä. Rakennettuun puistoon on matkaa keskimäärin 1,5 kilometriä. Vapaa-ajan asunto on säännöllisesti käytettävissä 41 prosentilla suomalaisista. Valtaosalla väestöstä on ulkoilun perustaitojen hallinta samalla tasolla kuin kymmenen vuotta sitten.

Luonnon virkistyskäytön yleistä kehittymistä kuvaavat myös Metsähallituksen alueiden ja palveluiden käyttötiedot. Kansallispuistojen käyntimäärät kehittyivät seuraavasti:

Vuonna 2001	851 000 käyntiä
Vuonna 2002	1 012 000 käyntiä
Vuonna 2003	1 223 000 käyntiä
Vuonna 2004	1 154 000 käyntiä
Vuonna 2005	1 410 000 käyntiä
Vuonna 2006	1 493 000 käyntiä
Vuonna 2007	1 587 000 käyntiä
Vuonna 2008	1 756 000 käyntiä
Vuonna 2009	1 944 000 käyntiä
Vuonna 2010	1 958 000 käyntiä
Vuonna 2011	2 087 000 käyntiä
Vuonna 2012	2 087 000 käyntiä

Vuonna 2012 kaikkien 37 kansallispuiston kokonaistulo- ja työllisyysvaikutukset olivat yhteensä 109,5 milj. euroa ja 1412 henkilötyövuotta.

Keskimäärin kansallispuistoissa kävijöiden rahankäyttö tuo lähialueelle noin 10 euroa jokaista puiston retkeilypalveluihin ja luontokeskuksiin sijoitettua euroa kohti. Matkailualueilla sijaitsevilla kansallispuistoilla hyötysuhde on vielä tätä korkeampi, keskimäärin 14 euroa. Isojen kaupunkien ja pääkaupunkiseudun läheisyydessä korostuvat kansallispuistoissa kävijöiden saamat lähivirkistys- ja terveyshyödyt.

Metsäntutkimuslaitos (METLA) on tutkinut (26.3.2013) valtion talousmetsien virkistyskäyttöä edistävän metsänhoidon tuottamia yhteiskunnallisia hyötyjä. Tulosten mukaan valtion metsien hoitoon ollaan pääosin tyytyväisiä. Hyötyjä arvioitiin rahamääräisesti kansalaisten maksuhalukkuuden perusteella. Metlan arvion mukaan nykykäytännön mukaiset hoitotoimet tuottavat virkistysyötyjä 28 – 78 miljoonan euron arvosta vuodessa. Metsähallitus on puolestaan arvioinut, että virkistyskäytön edistäminen talousmetsissä vähentää valtiolle tuloutettavia metsätalouden tuottoja 10 – 13 miljoonalla eurolla vuodessa.

Toimenpiteiden toteutuminen Yhteenvedo

Ohjelman 30 toimenpiteestä seitsämän on toteutunut. Toteutunut tarkoittaa, että ohjelmassa mainittu toimenpide on tehty. Näissä toimenpiteissä valtio on voinut vaikuttaa suoraan toteutumiseen tai toimenpiteen sisältö tai tavoitteet on selkeästi määritelty ja rajattu. Näitä toimenpiteitä ovat:

- 6. Kehitetään valtion alueiden virkistys- ja luontomatkailukäyttöä
- 7. Parannetaan luonnonsuojelualueiden virkistys- ja luontomatkailukäytön edellytyksiä
- 13. Moottorikelkkailureittien ylläpidon rahoitus selvitetään.
- 18. Jokamiehenoikeudet turvataan luonnon virkistyskäytön perustana.
- 20. Kehitetään leirintämatkailua.
- 21. Edistetään luontomatkailupalveluiden tuotteistamista
- 30. Virkistyskäyttöä ja luontomatkailua edistetään osana Kainuun hallintokokeilua.

Ohjelman 30 toimenpiteestä 19 toimenpidettä on toteutunut osittain tai on edelleen toteutumassa. "Toteutuu" tarkoittaa, että ainakin osa ajatelluista toimista on parhailaan toteutumassa. Toteutuminen on ainakin osittain ohjelmasta riippumatonta. Yleisellä talouskehityksellä on keskeinen osa työpaikkojen luomisessa.

- 2. Sovitetaan yhteen valtakunnallisten toimijoiden tavoitteet luontomatkailuelinkeinon kehittämisessä
- 3. Sovitetaan yhteen valtakunnallisten toimijoiden tavoitteet luonnon virkistyskäytössä
- 4. Rakennetaan alueellista tahtotilaa ja sovitaan maakunnallisista ja seudullisista tavoitteista.
- 9. Kehitetään metsien monikäyttöä tukevaa metsien käytön suunnittelua.
- 10. Kehitetään valtionavustusten työllisyysvaikutusten arviointia
- 11. Tuetaan kuntien yhteistyötä virkistysalueiden hankinnassa
- 12. Edistetään reitistöjen toteutumista.
- 14. Turvataan pientieverkon kunto ja käytettävyys myös virkistys- ja matkailukäytössä
- 15. Turvataan veneilyn peruspalvelut
- 16. Edistetään hiljaisten alueiden säilymistä
- 17. Hyödynnetään kulttuuri- ja perinneympäristöjä luonnon virkistyskäytössä ja luontomatkailussa.
- 19. Kehitetään maaseudun luontomatkailupalveluita.
- 22. Lisätään vapaa-ajan asuntojen ja maaseudun muun rakennuskannan hyödyntämistä luontomatkailussa.
- 23. Parannetaan luontomatkailupalveluiden laatua
- 25. Parannetaan markkinoinnin vaikuttavuutta
- 26. Kehitetään luonnon virkistyskäyttäjiä ja luontomatkailijoita yhteisesti palvelevia viestintä-, myynti- ja markkinointikanavia.
- 27. Edistetään luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kysyntälähtöistä kehittämistä palvelevaa arviointia, seurantaa ja tutkimusta.
- 28. Lisätään luontoyrittäjyyden osaamista.
- 29. Edistetään luontomatkailualan koulutusta.

Kolmesta toimenpiteestä ei ole koottuja toteutumistietoja.

- 5. Tehostetaan paikallisten toimijoiden yhteistyötä
- 8. Kehitetään kuntien virkistysalueiden käyttöä virkistyskäytössä ja luontomatkailussa.

24. Hyödynnetään Suomen lähialueita luontomatkailussa

Yksi toimenpide on selkeästi toteuttamatta.

1. Vastuiden selkiyttäminen

Ohjelman työllisyystavoitteiden toteutuminen on ollut riippuvainen pitkälle yleisestä talouskehityksestä ja erityisesti matkailun kehittymisestä. Tämä oli jo ohjelmaa laadittaessa tiedossa. Matkailu ja luontomatkailu ovat kehittyneet ennakoitusti koko 2000-luvun lukuun ottamatta vuosia 2009 ja 2010. Arvio perustuu Suomen matkailustrategian seurantaraporttiin 14.11.2012 ja 3.5.2013.

VILMAT ohjelmassa matkailualan työvoimaksi arvioitiin 98.000 vuonna 2000 ja 148.000 vuonna 2010. Toteutumaksi on arvioitu 130.000 vuonna 2007 ja 150.000 vuonna 2012. Toivottu luontomatkailun työvoiman kasvu voidaan arvioida toteutuneen osana matkailun muuta kasvua. Luontoon perustuvassa matkailussa erityisesti talvimatkailu on kehittynyt hyvin.

TOIMENPITEET

Toteutuminen toimenpiteittäin 2003 - 2012

Vastuiden selkeyttäminen ja tavoitteiden yhteensovittaminen

1) *Vastuiden selkeyttäminen.* Tunnistetaan eri toimijoiden tehtävät luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun edellytysten kehittämisessä. Selkeytetty työnjako kirjataan yhteistoiminta-asiakirjaan.

Päävastuutaho:	Ympäristöministeriö
Muut toimijat:	Sisäasiainministeriö, opetusministeriö, maa- ja metsätalousministeriö, liikenne ja viestintäministeriö, kauppa- ja teollisuusministeriö, sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, työministeriö ja Suomen Kuntaliitto
Ajoitus:	2003 - 2004

Toteuttamatta. Yhteistoiminta-asiakirjaa ei ole laadittu. Kunta- ja palvelurakennemuutostuudistus on ollut vireillä koko toimintaohjelman ajan. Kunta- ja palvelurakennemuutostuudistus on merkittävä kunnallishallinnon ja palveluiden uudistus. Kunta- ja palvelurakennetta koskeva laki tuli voimaan 23.2.2007. Uusi kuntarakennelakiluonnos on lausunnolla 7.3.2013 saakka. Erillistä kuntien virkistyskäyttöä koskevaa yhteistoiminta-asiakirjaa ei ole kannattanut valmistella, koska isommatkin valtion ja kuntien työnjakoa koskevat kysymykset ovat olleet jatkuvasti avoimena.

Koska kuntien yhteistyöllä virkistyskäyttö- ja luontomatkailukysymyksissä on samankaltaisia hyötyjä kuin muussakin palvelutuotannossa, tulisi tarkastella kuntien yhteistyön tuloksellisuutta erityisesti kuntien jo perustamien yhteistyöorganisaatioiden (lähinnä virkistysalueyhdistykset) yhteydessä. Samalla voitaisiin arvioida valtion osallistumisen laajuutta ylikunnallisiin virkistyskäyttöhankkeisiin.

Virkistysalueyhdistysten tulisi lisätä kuntien yhteistyön tuloksellisuustarkasteluja

valtion osallistumisen perusteluiksi.

2) Sovitetaan yhteen valtakunnallisten toimijoiden tavoitteet luontomatkailuelinkeinon kehittämisessä. Luontomatkailua edistetään tärkeänä osana koko matkailuelinkeinon kehittämistä. Eri ministeriöiden luontomatkailun edistämistoimet sovitetaan yhteen kauppaja- ja teollisuusministeriön matkailuasiantyöryhmässä.

Päävastuutaho:	Kauppaja- ja teollisuusministeriö
Muut toimijat:	Sisäasiainministeriö, opetusministeriö, maa- ja metsätalousministeriö, liikenne- ja viestintäministeriö, työministeriö, ympäristöministeriö, Suomen Matkailuelinkeino SME ry
Ajoitus:	Jatkuva

Toteutuu. TEM:n yhteisryhmä (MINI-matka) on toiminut ja luontomatkailun kehittämistarpeita on käsitelty MINI- matka työryhmässä.

Ensimmäinen matkailustrategia valmistui toukokuussa 2006 ja Valtioneuvoston periaatepäätös matkailusta valmistui 13-14.12.2006. VILMAT- ohjelma on otettu huomioon matkailustrategiassa ja sitä koskevassa periaatepäätöksessä niin, että ne toteuttavat myös VILMAT – ohjelmaa.

Toinen matkailustrategia (Suomen matkailustrategia 2020) korvaa aiemman. Sen painopiste elinkeinotoiminnan kehittämisessä ja niissä toimenpiteissä, joihin valtiolla on keinoin voidaan vaikuttaa. Siten matkailustrategia ei nyttemmin suoraan tue VILMAT ohjelmaa.

Matkailustrategia ulottuu vuoteen 2020 ja siihen liittyvä toimenpideohjelma vuoteen 2013. Kehittämistoiminta kohdistetaan matkailukeskusten kehittämiseen, teemakohtaisten tuotteiden ja palveluiden kehittämiseen. Luontomatkailun kehittäminen liittyy vahvasti Suomi-mielikuvaan, valtakunnalliseen sähköiseen kaupapaikkaan, asiakaslähtöiseen tuotekehitykseen, liikennejärjestelmien kehittämiseen ja infrastruktuurin kuten reitistöjen sekä kiertomatkailupalveluiden kehittämiseen.

Matkailustrategian teematuotteista tärkeitä luontomatkailun kannalta ovat lumi- ja joulutuotteet, vesistötuotteet ja kertomatkailu. Näillä aloilla pyritään noin 6 % vuosikasvuun.

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän Matkailun teemaryhmä on koostanut työssään yhteen valtakunnallisia toimijoita.

Suomen maaseutumatkailuyrittäjät ry, Suomen luontoyrittäjäverkosto ry ja luonnontuotealan teemaryhmä toimivat valtakunnallisena yritysten ja toimijoiden yhteistyön edistäjinä. Matkailu- ja ravintolapalvelut MARA ry on työnantajien edunvalvonta ja työmarkkinajärjestö.

Kansallinen metsäohjelma nosti luontomatkailun yhdeksi teemaksi.

3) Sovitetaan yhteen valtakunnallisten toimijoiden tavoitteet luonnon virkistyskäytössä. Ministeriöiden luonnon virkistyskäytön edistämistoimien yhteensovittamista varten perustetaan ministeriöiden välinen virkistyskäyttöryhmä.

Päävastuutaho:	Ympäristöministeriö
Muut toimijat:	Sisäasiainministeriö, opetusministeriö, maa- ja metsätalousministeriö, liikenne- ja viestintäministeriö, kauppa- ja teollisuusministeriö, sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, työministeriö
Ajoitus:	Käynnistys vuonna 2003, jatkuva

Toteutuu. YM:n yhteysryhmä perustettiin 22.12.2004. Yhteysryhmän työn pohjalta YM laati seurantamuistion vuonna 2007. Koska MINI – matka työryhmässä käsiteltiin matkailullisia kysymyksiä, YM:n yhteysryhmässä painottuvat virkistyskäytön ja liikunnan näkökulma.

Maastoliikuntaan liittyviä olosuhdehankkeita on sovitettu yhteen OPM:n liikunnan olosuhderyhmässä.

Aktiviteettituotteiden verkoston kehittämistä varten perustettiin Outdoors Finland hanke

TEM:n matkailuryhmässä käsitellään matkailuun liittyvät asiat ja OKM:n olosuhderyhmässä luontoliikuntaan liittyvät asiat. Outdoors Finland hanke on jatkunut Outdoors Finland 2. hankkeena.

4) Rakennetaan alueellista tahtotilaa ja sovitaan maakunnallisista ja seudullisista tavoitteista. Maakunnan liittojen toivotaan ottavan vastuun virkistyskäytön ja luontomatkailun maakunnallisesta kehittämisestä. Kehittämistyön tulisi tapahtua alueellisten rahoittajatahojen ja elinkeinon edustajien yhteistyönä. Kehittämistoimet otetaan huomioon maakuntasuunnitelmissa, maakuntaohjelmissa ja maakuntakaavoissa. Valtion tukemien luontomatkailuhankkeiden rahoituksen yhteensovittaminen tapahtuu maakuntiin perustetuissa valtion matkailurahoitusta yhteen sovittavissa matkailun toimialatiimeissä.

Päävastuutahot:	Maakuntien liitot
Muut toimijat:	Sisäasiainministeriö, kauppa- ja teollisuusministeriö, ympäristöministeriö, lääninhallitukset, alueelliset matkailun toimialatiimit, Suomen Kuntaliitto, elinkeinon harjoittajat
Ajoitus:	Jatkuva

Toteutuu. Maakuntasuunnitelmat on tarkistettu vuoden 2005 aikana ja maakuntaohjelmat ovat valmistuneet vuoden 2006 aikana. Kaikissa maakunnissa uudistetaan maakuntakaavoja. Esimerkiksi Uudenmaan liiton hanke "Hiljaiset alueet maakuntakaavoituksessa, Kainuun hallintokokeilun hanke "Luontomatkailun kehittäminen maakuntakaavoituksessa" ja Keski-Suomen liiton "Ekologiset verkostot hanke" edis-

tävät luontomatkailua. KTM:n selvitys ”Matkailun kehittämisen alueellinen työnjako ja vastuut” valmistui vuonna 2004.

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän Matkailun teemaryhmä on vienyt eteenpäin kansallisia kehittämistavoitteita alueellisissa neuvotteluissa ja seminaareissa sekä omassa tiedotuksessaan, jonka kohderyhmänä ovat matkailun kehittäjät, kouluttajat ja rahoittajat.

Matkailun vaikutuksia seurataan ns. matkailutilinpidon avulla. Suomessa matkailun tilinpito toteutettiin ensimmäistä kertaa vuonna 1999. Viimeisin päivitys järjestelmään on tehty vuonna huhtikuussa 2007. Matkailutilinpito alueellistettiin maakuntatasolle ensimmäistä kertaa toukokuussa 2005. KTM julkaisi selvityksen ”Matkailun aluetaloudelliset vaikutukset – matkailun alueellinen tilinpito (KTM / Rahoitetut tutkimukset 9/2006). Alueellisessa matkailutilinpidossa tiedot julkaistiin maakuntatasolla.

Matkailun toimialatiimit toimivat kaikissa maakunnissa ja niillä on vastuuhenkilöt.

5) Tehostetaan paikallisten toimijoiden yhteistyötä. Kunnissa, joissa arvioidaan luonnon virkistyskäyttöön perustuvan matkailun olevan tai muodostuvan merkittäväksi elinkeinotoiminnaksi, toivotaan laadittavan paikallista kumppanuutta tukeva luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämissuunnitelma.

Päävastuutahot:	Kunnat, Suomen Kuntaliitto, luontomatkailuyrittäjät
Muut toimijat:	Ympäristöministeriö, kauppa- ja teollisuusministeriö, maa- ja metsätalousministeriö
Ajoitus:	Jatkuva

Ei koottua seurantatietoa käytettävissä. Paikallisten toimijoiden yhteistyötä edistettiin mm. Suomalaisen liikunnan tietopankin (LIPAS)(www.liikuntapaikat.fi) uudistamisen ja käyttöönoton yhteydessä vuonna 2007. Kuntien maastoliikuntapaikkatiedot on pyritty saamaan liikunnan tietopankkiin ja SYKE on pyrkinyt varmentamaan näiden sijaintitietoja (VIRGIS-hanke). Toteutuminen on ollut kuitenkin varsin puutteellista.

Luonnossa toimimisen edellytysten kehittäminen ja vetovoimatekijöiden säilyttäminen

6) Kehitetään valtion alueiden virkistys- ja luontomatkailukäyttöä. Valtio osoittaa lisärahoitusta valtion alueiden kehittämiseksi siten, että luonnon virkistyskäytön ja siihen perustuvan luontomatkailun yleiset edellytykset turvataan. Metsähallitus laatii hallinnassaan olevien muiden kuin luonnonsuojelualueiden virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämissuunnitelman, jossa selvitetään kehittämisen painopisteet, tarvittavat voimavarat ja rahoitus.

Päävastuutaho:	Maa- ja metsätalousministeriö
Muut toimijat:	Ympäristöministeriö, Metsähallitus
Ajoitus:	Metsähallituksen suunnitelma 2003 – 2004

Toteutunut. Metsähallitus on tehnyt hallinnassaan olevien muiden kuin luonnonsuojelualueiden kehittämissuunnitelman (MMM hallinnonala) 8.11.2004. Tarkennettu ohjelma (Vilmat jatkotyöt ja hanketarkastelu) valmistui 20.1.2005.

Asiakastyytyväisyystavoitteena on 4 asteikolla 1-5.

7) Parannetaan luonnonsuojelualueiden virkistys- ja luontomatkailukäytön edellytyksiä. Luonnonsuojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelmia tehtäessä ja niitä uusittaessa huolehditaan siitä, että samalla parannetaan ympäristövastuullisen luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun edellytyksiä. Luonnonsuojelualueiden palveluiden ja hoidon kehittämisen lisärahoitustarpeeksi vuosina 2004 – 2007 on arvioitu yhteensä 6,75 milj. euroa. Valtioneuvosto päättää luonnonsuojelualueiden hoidon- ja kunnossapidon määrärahan (35.20.22) lisäyksestä ympäristöministeriön pääluokan kehyksien yhteydessä keväällä 2003. Metsähallitus selvittää luonnonsuojelualueiden talonrakennustarpeet edellisessä kohdassa tarkoitetun selvityksen yhteydessä.

Päävastuutahot:	Ympäristöministeriö Metsähallitus
Muut toimijat:	Alueelliset ympäristökeskukset
Ajoitus:	2003 – 2007

Toteutunut. Metsähallitus on laatinut hallinnassaan olevien luonnonsuojelualueiden virkistys- ja luontomatkailukäytön kehittämissuunnitelman (YM:n hallinnonala) 2.12.2004. Kehittämissuunnitelman toteuttamisen 1. vaiheen hankkeiden rahoitusohjelma on laadittu. Ohjelmaan valikoitui koko maasta 14 kärkihanketta, joista on kuvattu tärkeimmät toimenpiteet, niiden vaatimat investoinnit sekä hankkeiden jakotus ja arvioitu välittömät työllisyysvaikutukset. Pallas-Yllästunturin kansallispuistojen palveluja on kehitetty useammassa hankkeessa eri vuosina. Nuuksio-keskus valmistui ja avattiin vuonna 2013 Suomen luontokeskus Haltiana. Metsähallitus osallistuu Korpoströmmän saaristokeskuksen toimintaan. Metsähallitus oli tehnyt vuonna 2005 noin 70 yhteistyösopimusta luonnonsuojelualueiden luontomatkailukäytöstä ja vuonna 2012 sopimusten määrä oli 350 kappaletta. Metsähallitus osallistui kansallispuistojen metsästyskäyttöä koskevan selvityksen laatimiseen.

Metsähallitus on lisäksi ottanut käyttöön uusitun suunnittelujärjestelmän vuonna 2003, jossa otetaan huomioon luontomatkailun kehittämisen tarpeet. Metsähallitus on ottanut käyttöön kestävän luontomatkailun periaatteet vuonna 2004. Metsähallitus on ottanut käyttöön virkistyskäytön ja luontomatkailun kestävyysmittarit vuonna 2005 ja ottanut käyttöön paikkatietojärjestelmän rakennuksille, rakennelmille ja reiteille. Kyseistä järjestelmää uudistetaan parhaillaan.

Vanhasen II hallituksen ohjelmassa todettiin: "Edistetään matkailu- ja virkistyskäyttöä luonnonsuojelualueilla". Luonnonsuojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelmia uudistetaan vastaamaan lisääntyvän virkistyskäytön tarpeita. Palveluita kehitetään kehysten puitteissa".

Kataisen hallitusohjelmassa todetaan mm, että "kehitetään kansallista kaupunki- ja kansallispuistojen verkostoa edelleen. Laajennetaan Sipoonkorven kansallispuistoa. Kansallispuistojen ja muiden suojelualueiden ylläpito turvataan. Edistetään ekologi-

sesti kestäväää matkailua ja turvataan jokamiehen oikeudet. Luontopalveluiden kehittäminen, rahoitus ja rahoitusmekanismit turvataan”.

Paitsi valtion talousarvion budjettirahoituksella, myös erilaisella hankerahoituksella (mm. TTO, EAKR) Metsähallitus on pystynyt menestyksekkäästi hoitamaan kansallispuistojen palvelurakenteiden uudis- ja korvausinvestointeja.

Selvitetään mahdollisuudet kehittää Nuuksion kansallispuistoa siten, että se toimisi luonnon virkistyskäytön ja luontomatkaillen sekä kotimaisen että kansainvälisen markkinoinnin välineenä.

Päävastuutahot: Ympäristöministeriö
Metsähallitus
Ajoitus: 2004

Toteutunut. Yhteistyötahojen kanssa (Metsähallitus, Helsinki, Espoo, Uudenmaan liitto, Metsäteollisuus ry, Kirkkonummi, Vihti) toimesta laadittiin 11/2002 – 03/2003 Nuuksion luontokeskuksen esiselvitys. Selvitystä jatkettiin samojen tahojen toimesta 03/2004 – 06/2005. Suomen Luontokeskus Haltia valmistui keväällä 2013. Investointiin osallistuivat Metsähallitus (ympäristöministeriön kautta tulleella rahoituksella), Espoon kaupunki ja Solvalla Nedre Ab. Toiminnan rahoittavat Helsingin, Espoon, Kauniaisten ja Vantaan kaupungit, Kirkkonummen ja Vihtin kunnat sekä Solvalla Nedre Ab.

8) Kehitetään kuntien virkistysalueiden käyttöä virkistyskäytössä ja luontomatkaillussa. Kunnat varaavat riittävät alueet virkistyskäyttöön ja kehittävät niitä luonnon virkistyskäytön peruspalveluina siten, että ne tukevat myös luontomatkaillen toimintaedellytyksiä. Suomen Kuntaliitto, ympäristöministeriö ja maa- ja metsätalousministeriö kehittävät yhteistyössä toimintatapoja kuntien metsien ja muiden alueiden käytön kehittämiseksi virkistyskäytön ja luontomatkaillen mahdollisuuksia edistävällä tavalla. Metsähallitus ja Suomen Kuntaliitto kehittävät yhteisiä luontomatkaillen palvelevia sopimus- ja toimintamenettelyjä.

Päävastuutahot: Kunnat, Suomen Kuntaliitto
Muut toimijat: Ympäristöministeriö,
maa- ja metsätalousministeriö,
Metsähallitus
Ajoitus: Jatkuva
Sopimus- ja toimintamenettelyiden
kehittäminen 2003 – 2004

Ei koottua seurantatietoa käytettävissä.

Kuntien omistuksessa oli metsää 428 000 ha vuonna 2010.

METLA teki kuntien metsiä koskevan kyselyn vuonna 2006.

YM on myöntänyt rahoitusta kuntien METSO inventointeihin. Hallitusohjelman tavoitteena on saada kuntien ja muiden julkisyhteisöjen metsiä METSO:n piiriin vuoteen 2012 mennessä.

OKM/Jyväskylän yliopisto ylläpitävät liikuntapaikkarekisteriä (www.liikuntapaikat.fi).

SYKE:n VIRGIS hankkeella on pyritty varmentamaan kuntien virkistysalueiden ja reitien paikkatietoa.

Metsähallitus on tehnyt yhteistyötä kuntien kanssa www.luontoon.fi sivuston käytössä. Kansallisia kaupunkipuistoja on perustettu Hämeenlinnaan, Heinolaan, Poriin, Hankoon, Porvooseen ja Turkuun.

Metsähallitus on avannut retkeilyrakenteiden piirustuskokoelmansa yleiseen käyttöön vuonna 2012. Metsähallitus on julkaissut luontoalueiden kävijäseurantaoppaan ja keväällä 2013 järjesti virkistysalueyhdistyksille luontoalueiden kävijäseurantakoulutuksen.

Maanmittauslaitos avasi kaikki digitaaliset maastotietonsa 1.5.2012 maksuttomaan käyttöön.

SLL:n kuntametsäopas ja esite valmistuivat vuonna 2011.

9) Kehitetään metsien monikäyttöä tukevaa metsien käytön suunnittelua. Valtioneuvosto on päättänyt Etelä-Suomen metsien suojelua koskevassa periaatepäätöksessään metsien monikäytön edistämistoimista. Talouskäytössä olevien metsien käyttöarvoa virkistykseen ja luontomatkailuun tulisi erityisesti kehittää Etelä-Suomen väestökeskittymistä helposti saavutettavilla alueilla.

Päävastuutahot:	Maa- ja metsätalousministeriö/Metsäneuvosto Ympäristöministeriö/Suomen biologista monimuotoisuutta koskevan kansallisen toimintaohjelman seurantatyöryhmä
Ajoitus:	Jatkuva

Toteutuu. Tavoitteita on toteutettu KMO ja METSO- ohjelmien yhteydessä. Metsähallitus on laatinut alueellisia luonnonvarasuunnitelmia. YM perusti 15.4.2005 työryhmän yhteen sovittamaan luonnon virkistyskäyttöä, metsien monimuotoisuuden turvaamista ja metsätaloutta kuntien virkistys- ja ulkoilumetsissä sekä valtion retkeilyalueilla (Kunta-METSO- työryhmä). Työ valmistui 31.12.2006.

Kunta -METSO -toimenpide-ehdotukset:

- 3.3.1 Olemassa olevan suojeluverkoston tukeminen
- 3.1.2 Kuntien virkistys- ja ulkoilumetsien hankinta sekä kansalliset kaupunkipuistot
- 3.1.3 Kuntien virkistys- ja ulkoilumetsien moniarvoisen suunnittelun opas
- 3.1.4 Ulkoilijoiden turvallisuuden ja luonnon monimuotoisuuden yhteensovittaminen
- 3.1.5 Kuntien luonnonhoidon suunnittelujärjestelmän kehittäminen
- 3.1.6 Tiedon hyödyntäminen kuntien virkistys- ja ulkoilumetsien käytön suunnittelussa
- 3.1.7 Kuntien virkistys- ja ulkoilumetsät valtion talousarviossa

Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio ja Suomen kylätoimikunta ry käynnistivät Metsämaiseman vuokraus ja sen paikallinen soveltaminen –projektin syksyllä 2005.

METLA käynnisti ”Metsästä hyvinvointia” tutkimusohjelman (2008 – 2013).

10) Kehitetään valtionavustusten työllisyysvaikutusten arviointia. Kehitetään työllisyysvaikutusten arviointimallin (TVA-malli) käyttöä myönnettäessä valtion avustuksia luontomatkailuun. Selvitetään luontomatkailuun käytettävien valtionavustusten

kehittämistarpeet. Selvitetään mahdollisuudet saada luontomatkailukohteilta vuosittain seurantatietoja työllisyysvaikutusten arvioinnin tueksi.

Päävastuutaho:	Työministeriö
Muut toimijat:	Kauppa- ja teollisuusministeriö, maa- ja metsätalousministeriö, ympäristöministeriö, Metsähallitus
Ajoitus:	2003 – 2007

Toteutuu. TEM (TM) on kehittänyt työllisyysvaikutusten arviointimenettelyjä ja tehnyt alueellisia seurantatutkimuksia. TEM (TM) teki työllisyysvaikutuksista tarkemman arvion vuonna 2006 (Investointiavustusten työllisyysvaikutukset ja niiden arviointi, TM 336/2007).

TEM laati ohjeet lainsäädännön työllisyys- ja taloudellisten vaikutusten arvioinnista (TEM 27/2010). Arviointikehikko valmistui 2013.

Luontomatkailun työllisyysvaikutusten alueellista seurantaa on tehty Lapin TE -keskuksessa eräiden luonto- ja matkailuhankkeiden hankerahoituksen selvittämiseksi.

Metsähallitus on vuosittain selvittänyt kansallispuistojen työllisyysvaikutusta. Kaikkien 37 kansallispuiston kokonaistulo- ja työllisyysvaikutukset olivat vuonna 2012 yhteensä 109,5 milj. euroa ja 1412 henkilötyövuotta. Hyödyt kohdistuivat eniten majoittumiseen, ravintoloihin ja kauppaan.

11) Tuetaan kuntien yhteistyötä virkistysalueiden hankinnassa. Kuntien yhteisten tai seudullisten virkistysaluehankkeiden valtiontuen lisärahoitustarpeeksi vuosina 2004 – 2007 on arvioitu yhteensä 2,35 milj. euroa. Valtioneuvosto päättää määrärahan lisäyksestä ympäristöministeriön pääluokan kehyksien yhteydessä keväällä 2003.

Päävastuutaho:	Ympäristöministeriö
Muut toimijat:	Kunnat, virkistysalueyhdistykset ja vastaavat yhteistyöelimet
Ajoitus:	2004 – 2007

Toteutuu. YM on vuosittain avustanut kuntien seudullisten virkistysalueiden hankintaa seuraavasti:

2003	252.000 €
2004	150.000 €
2005	150.000 €
2006	150.000 €
2007	100.000 €
2008	100.000 €
2009	50.000 €
2010	75.000 €
2011	50.000 €
2012	50.000 €

Vuonna 2003 lisäbudjetissa oli tarkoitukseen varattu lisäksi 625.000 euroa.

12) Edistetään reitistöjen toteutumista. Ulkoilureittien perustamista edistetään ulkoilulain ulkoilureittisäännöksiä uudistamalla. Ulkoilureittien kehittäminen otetaan opetusministeriön liikuntapaikkarakentamisen painopistealueeksi.

Päävastuutahot:	Ympäristöministeriö (ulkoilulain uudistaminen) Opetusministeriö (reitihankkeiden tukeminen)
Muut toimijat:	Suomen Kuntaliitto, Suomen Latu
Ajoitus:	Ulkoilulain uudistaminen 2005 Opetusministeriön rahoitus jatkuva

Toteutuu. "Poluista reiteiksi" -hanke ja reittien luokitus hanke ovat valmistuneet. Luokitus on otettu laajasti käyttöön. Metsähallituksen sovellutus on otettu käyttöön vuonna 2006. Suomen Latu järjestää 2-4 koulutusta vuodessa. OKM (OPM) on vuosittain siirtänyt lääneille 7 milj. euroa alle 700.000 euron liikuntahankkeiden tulemiseen. OKM:n (OPM) tulo on 20 % korkeampi kuntien yhteisissä hankkeissa. Käytännössä kaikkia kuntien hakemia ulkoilureittihankkeita on voitu tukea.

Outdoors Finland hankkeessa (2009-2012) on tuotettu vaellusreittien ja melontareittien suunnitteluoppaat ja pyöräilymatkailun, kalastusmatkailun, hevostatkailun ja wildlife –matkailun tuotesuosituksia. Outdoors hanke on MEK:n hallinnoima valtakunnallinen luontoaktiiviteettiverkosto, jolla pyritään 5 % kasvuun vuosittain.

Metsähallitus on koonnut ja julkaissut parhaimmat maastorakenteet käsittävän retkeilyrakenteiden piirustuskokoelman verkkopalveluna kaikkien maksuttomasti käytettäväksi (2012).

Vuosina 2007 – 2010 valtio (TEM) on tukenut 113 kpl luontokohde- ja reitistöhankeita 30,2 milj. eurolla.

Ulkoilureitit pyritään rekisteröimään Suomalaisen liikunnan tietopankkiin. Kuntien koulutus alkoi vuonna 2007. OKM (OPM) on vastannut kehityskustannuksista ja järjestelmän ylläpitokuluista. Suomen Latu ry toimii reittien luokittajana.

Metsähallitus jatkaa myös ulkoilureittien luokittamista.

Ulkoilulain ulkoilureittisäännöksiä ei ole uudistettu, koska niissä ei ole ollut akuuttia uudistamistarvetta. Ulkoilulain ulkoilureittisäännöksiä on sovellettu verrattain harvoin eikä sillä siten ole ollut laajempaa merkitystä reittien toteuttamisen kannalta. Reittejä käytetään jokamiehenoikeudella.

13) Moottorikelkkailureittien ylläpidon rahoitus selvitetään. Ympäristöministeriö asettaa työryhmän, joka selvittää mahdollisuudet rahoittaa moottorikelkkailureittien ylläpito moottorikelkkamaksulla ja laatii sitä koskevan lakiehdotuksen.

Päävastuutaho:	Ympäristöministeriö
Ajoitus:	2003

Toteutunut. Moottorikelkkailureittien rahoittamisen selvittämiseksi YM asetti työryhmän, jonka mietintö valmistui 31.1.2005. Työryhmä ei ehdottanut veroja eikä maksuja. Sen sijaan esitetään, että liikenne- ja viestintäministeriö tukisi moottorikelk-

kailureittejä yksityisten teiden tapaan.

Valtakunnallinen reitistöselvitys valmistui vuonna 2007. Maastoliikennelain uudistamisen valmistelu käynnistyi 2007 ja lakiesitys valmistui vuonna 2010. Esitys raukesi eduskunnassa 2011.

Maastoliikennelakia koskeva ”joukkoistamiskokeilu” käynnistyi vuonna 2012.

14) Turvataan pientieverkon kunto ja käytettävyys myös virkistys- ja matkailukäytössä. Todetaan, että yksityisteiden valtion ja kuntien tuen lisääminen parantaisi yksityisteiden käyttömahdollisuuksia luonnon virkistyskäyttöön ja matkailuun. Rahoitusta koskevat päätökset tehdään erikseen.

Päävastuutaho:	Liikenne- ja viestintäministeriö
Muut toimijat:	Maa- ja metsätalousministeriö, kunnat, Suomen Kuntaliitto
Ajoitus:	2003 - 2004

Toteutuu. LVM on avustanut yksityisteiden pitämistä.

Vuonna 2003	11.100.000 euroa
Vuonna 2004	11.100.000 euroa
Vuonna 2005	13.900.000 euroa
Vuonna 2006	14.000.000 euroa
Vuonna 2007	12.000.000 euroa
Vuonna 2008	13.000.000 euroa
Vuonna 2009	23.000.000 euroa
Vuonna 2010	23.000.000 euroa
Vuonna 2011	23.000.000 euroa
Vuonna 2012	8.000.000 euroa

Yksityistielain uudistamisen tarve on olemassa. Asia ei ole edennyt.

15) Turvataan veneilyn peruspalvelut. Huolehditaan veneilyä ja vesien virkistyskäyttöä koskevista palveluista. Metsähallitus valmistelee toimenpideohjelman luonnon virkistyskäytöstä ja luontomatkailusta hallitsemillaan valtion vesialueilla. Valtio tukee veneilyn jätehuoltoa ja ympäristövalistusta. Venereitteihin liittyvien retki- ja luonnonsatamien verkosto toivotaan toteutettavan kuntien yhteistoimintana.

Päävastuutahot:	Maa- ja metsätalousministeriö (valtion vesialueet) Ympäristöministeriö (luonnonsuojelualueet ja ympäristönsuojelun tukeminen)
Muut toimijat:	Metsähallitus, alueelliset ympäristökeskukset, Maakuntien liitot, virkistysalueyhdistykset, kunnat, Pidä Saaristo Siistinä ry, Saaristoasiain neuvottelukunta, veneilyalan järjestöt.
Ajoitus:	Metsähallituksen toimenpideohjelma laaditaan 2003 - 2004 Avustaminen jatkuvaa

Toteutuu. MH sai valmiiksi hallinnassaan olevien valtion vesialueiden virkistyskäytön kehittämis-suunnitelman (MMM:n hallinnonala) 17.12.2003. MH:lla oli v. 2003 184 satamaa (72 merialueet/112 järivialueet; retkisatamia 62 %/luonnonsatamia 25 %). Vuonna 2003 satamissa oli 190.000 kävijää. MH:n maa- ja kiinteistöomaisuus on lisääntynyt huomattavasti hallinnansiirtojen myötä. YM:n myöntämät varat eivät riitä ja MMM:n ja LVM:n rahoitusta tulisi myös selvittää. Veneilyn kehittämisen painoalueelle Etelä-Suomeen ei ole ollut käytettävissä TEM:n (TM) rahoitusta. Rahoitus on jakaantunut MMM 20 %, YM 40 % ja TM/EU 40 %. OKM (OPM) on myöntänyt Suomen veneilyliitto ry:lle vuosina 2004 - 2005 40.000 euroa suunnitelman laatimiseksi veneilyolosuhteiden kehittämiseksi.

Vuonna 2006 on perustettu Merenkurkun maailmanperintöalue ja vuonna 2011 Selkämeren kansallispuisto, joissa on parannettu veneilijöiden palveluja. Vuonna 2013 valtio osoitti Metsähallitukselle lisätalousarviossa rahoitusta mm. retkisatamien kunnostukseen ja Helsingin edustan Vallisaaren - Kuninkaansaaren palveluihin, jotta saaret voidaan avata yleisölle, kun puolustusvoimien käyttö saarilla päättyy 2016. Metsähallitus valmistelee myös Öron saaren avaamista yleisölle Saaristomerellä puolustusvoimien käytön päättyessä.

Merenkululaitoksen julkaisu ”Veneilyn määrä ja taloudelliset vaikutukset Suomessa” (5/2005) valmistui 2005.

"Suomen saariston- ja vesistömatkailusta eurooppalainen vetovoimatekijä" hankkeen loppuraportti valmistui 15.2.2005.

Tärkeitä alueellisia hankkeita ovat The Thousand Lakes –hanke järvi-suomessa ja Turun, Ahvenanmaan ja Tukholman saariston käsittävät Interreg-hankkeet, Merenkurkun yhteistyötä koskeva interreghanke sekä Helsingin kaupungin saaristomatkaailun kehittämistyö.

YM on myöntänyt avustusta PSS ry:n veneilyn jätehuolto- ja valistushankkeisiin vuosittain. PSS:llä on ”Roopesatama”-ohjelma venesatamien kehittämiseen.

16) Edistetään hiljaisten alueiden säilymistä. Maakuntien liittojen toivotaan selvittävän luonnon virkistyskäytön ja luontomatkaailun kannalta merkittävimmät hiljaiset luonnonalueet ja niiden hiljaisina säilyttämisen mahdollisuudet.

Päivästäutaho:	Maakuntien liitot
Muut toimijat:	Ympäristöministeriö
Ajoitus:	Selvitystyöt käynnistyvät 2003

Toteutuu. Satakunnan liitto laati ensimmäisenä selvityksen hiljaisista alueista maakuntakaavan uudistamisen yhteydessä vuonna 2004. Hiljaisten alueiden selvityksiä on tehty ainakin Pohjois-Savon, Kainuun ja Kymenlaakson liitoissa. Alustavia selvityksiä on tehty ainakin Uudenmaan, Päijät-Hämeen ja Keski-Suomen liittojen alueilla. Muissa liitoissa alueiden kartoituksen on tarkoitus tehdä myöhemmin maakuntakaavan laadinnan yhteydessä. Hiljaisuuteen vaikuttavat tekijät ja hiljaisuuden kriteerit - selvitys valmistui 14.2.2004. Moottorikelkkamelun kirjallisuusselvitys valmistui 2004. Moottorikelkkamelun kenttämittaukset tehtiin vuonna 2005 ja selvitys valmis-

tuu vuonna 2007. YM asetti ampumaratamelutyöryhmän vuonna 2005 ja selvitys valmistui vuonna 2006.

Ympäristömeludirektiivin mukainen meluselvitysten laatimisvelvollisuus laajeni vuonna 2012 koskemaan direktiivin koko soveltamisalan.

17) Hyödynnetään kulttuuri- ja perinneympäristöjä luonnon virkistyskäytössä ja luontomatkailussa. Valtio edistää luonnon- ja kulttuurimaisemakohteiden turvaamista ja kunnostamista. Maaseudun luonnon- ja kulttuurimaisemien säilyttämiseksi on tärkeää ohjata lisää varoja maatalouden ympäristötuen erityistukeen. Ministeriöiden sekä matkailun että luonnon virkistyskäytön yhteistyöryhmät selvittävät kulttuuri- ja perinneympäristöjen hyödyntämisen mahdollisuudet luontomatkailussa.

Päävastuutahot:	Kauppa- ja teollisuusministeriö (matkailuasiainryhmä) Maa- ja metsätalousministeriö (maatalouden ympäristötuki) Ympäristöministeriö (virkistyskäyttöryhmä) Opetusministeriö (kulttuuriympäristöt)
Muut toimijat:	Museovirasto, Metsähallitus, alueelliset ympäristökeskukset, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK, kansalaisjärjestöt, kylätoimikunnat
Ajoitus:	Jatkuva

Toteutuu. Kulttuuri- ja perinneympäristöjen hyödyntämistä matkailukäytössä ovat pohjustaneet ja edistäneet seuraavat toimenpiteet:

(1) kulttuuri- ja luonnonympäristön suojelu ja inventointi

- Suomen suurin luonnonsuojelulain mukainen maisemanhoitoalue perustettiin (Hyypänjokilaakso) 31.8.2009. Alueella on panostettu vahvasti myös matkailutoiminnan ja virkistyskäytön kehittämiseen, esimerkiksi suunnittelemalla jokilaakson maisemapiirteisiin perehdyttävää virkistysreittiä opasteineen (2011 yhteistyössä Metsähallituksen, reserviläisjärjestön ja Eteläisen kyläyhdistyksen kanssa) sekä panostamalla tiedotustoimintaan. Myös kahden muun valtakunnallisen maisemanhoitoalueen (Raaseporin Skärlandet, 2007 & Pelkosenniemen Kairala–Luiro, 2010) sekä kahden maakunnallisen maisemanhoitoalueen (Kuhmon ja Suomussalmen vienalaiskylät & Sallan Saija) maisemanhoitosuunnitelmissa on otettu huomioon matkailun tai virkistyskäytön näkökulmat. Tällä hetkellä maisemanhoitosuunnitelmia tehdään myös Simoon (Simonkylä ja Simoniemi) sekä Sotkamon Naapurivaaralle.

- Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi alkoi 24.8.2010. Samalla käydään läpi myös maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet. Valtakunnallisesti arvokkaiden alueiden inventointi on tarkoitus saada valmiiksi vuonna 2014. Alueista on määrä saada valtioneuvoston päätös aikaan vuonna 2015.

- Metsähallitus ylläpitää perinnetiloja ja -maisemia. Näitä ovat muun muassa Korteniemen perinnetila, Koveron kruununtorppa, Linnansaaren torppa, Paimensaaren perinneympäristö, Kolin perinneympäristöt, Telkkämäen perinnetila ja Kaapin Jounin saamelaistila. Metsähallitus hyödyntää aktiivisesti kulttuuri- ja perinneympäristöjä luonnon virkistyskäytössä ja matkailussa mm. ylläpitämällä perinnetiloja, hoitamalla perinnemaisemia ja historiakohteita sekä suojeltuja rakennuksia ja esittelemällä luontokeskuksissaan ja muussa opastuksessaan paikallista kulttuuriperintöä. Vuoden 2014 alussa Museoviraston kiinteät muinaisjäännökset siirtyivät Metsähalli-

tuksen hoitoon valtion kiinteistöstrategian mukaisesti. Näissä on useita nähtävyyshoitoja kuten Raaseporin linnan rauniot.

- Rakennettu kulttuuriympäristö -inventointi (Museovirasto) ->

http://www.rky.fi/read/asp/r_default.aspx -> siihen liittyen

http://www.rakennusperinto.fi/fi_FI/#&panel1-1 (Museovirasto ja YM) sekä Linnoista lähiöihin – rakennetut kulttuuriympäristöt Suomessa -kirja (SKS)

- Metsäluonnon hoidon edistämiseen yli 7 milj. euroa 6.4.2009. Työllisyysvaikutukset noin 50 htv.

- Kansalliset kaupunkipuistot ovat maankäyttö- ja rakennuslaissa määriteltyjä kaupungeissa sijaitsevien arvokkaiden kulttuuri- ja luontoympäristöjen sekä virkistysalueiden muodostamia kokonaisuuksia, jotka lisäävät kaupunkien vetovoimaa matkailukohteina ja korostavat kaupunkiluonnon merkitystä virkistyskäytössä. Lisäksi moni kaupunki selvittää parhaillaan mahdollisuuksia kaupunkipuiston perustamiseksi.

(2) työryhmät ja ohjelmat

- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän matkailun teemaryhmän ohjelmissa korostetaan paikallisen kulttuurin hyödyntämistä. Maaseutumatkailun määrittelyä myös matkailuksi, jossa korostuu paikallisen kulttuurin hyväksikäyttö. Tulevan ohjelmakauden yhtenä painopistealueena on kylämatkailun kehittäminen, missä nimenomaan paikalliset erityispiirteet tullaan huomioimaan.

- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän Luonto- ja maisemapalvelut -teemaryhmän tarkoituksena on uutta palvelutoimintaa kehittämällä lisätä maaseudun elinvoimaisuutta, biologista monimuotoisuutta ja viihtyisyyttä elinympäristönä. Teemaryhmän toimikausi on 1.10.2006–31.12.2008. Toimikautta jatkettiin 9.2.2009. Toimikausi vuosiksi 2009–2011. Teemaryhmä julkaisi mm. Luonnon ja maisemanhoidosta uutta yrittäjyyttä -esitteen 25.2.2008.

- Kansallinen metsäohjelma 2015 tarkistettiin 23.9.2010.

Kansallisen metsäohjelman määräaikainen ns. Elämänlaatutyöryhmä käsitteli myös metsien kulttuuriperintöä

http://www.mmm.fi/attachments/metsat/kmo/6CYm2qJIV/Metsat_parantavat_elamanlaatua.pdf

(3) hankkeet ja projektit

- Polku mansikkapaikoilla – Perinnebiotooppien esittelyverkosto –hanke (2003–2005). Perinnemaisemien esittelytilaverkosto-hanke on toteutettu EU-rahoitteisesti alueellisten ympäristökeskusten ja maaseutukeskusten yhteisenä ylimaakunnallisena hankkeena Pirkanmaalla, Etelä-Pohjanmaalla ja Keski-Suomen ALMA-alueella vuosina 2003 – 2005. Sen tuloksena on julkaistu mm. Niittykasviaapinen sekä perinnebiotooppeja esittelevä DVD.

- Perinnebiotooppien esittelytiloja on perustettu hankepohjaisesti muun muassa Etelä-Pohjanmaalle, Pirkanmaalle, Keski-Suomeen ja Etelä-Savoon. Esittelytiloille on houkuteltu vieraita esimerkiksi tiedottamalla niistä internetissä (esim.

www.ymparisto.fi/esa/niittynakymia).

- Etelä-Pohjanmaan, Kainuun, Keski-Suomen, Pirkanmaan ja Pohjois-Savon perinnematkailukohteista on koottu hankepohjaisesti oppaita ja niitä esitellään myös internetissä

(www.ymparisto.fi/perinnemaisemamatkailu). Vastuutahoina ovat olleet ELY -keskukset. Perinnematkailu-sivua päivitetään aktiivisesti, viimeisin uudistustyö on juuri käynnissä.

- Perinnemaisemamatkailuhanke Hämeen, Kaakkois-Suomen, Uudenmaan ja Varsinais-Suomen alueella.

- Saaristomeren perinnemaisemat -projekti.

- Kulttuuri- ja luontomatkailun verkkopalveluhanke KULUMA/OPM

- Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmän laatima Kulttuurin matkailullinen tuottaminen -toimintaohjelma 2009–2013

- Suomen paras maisemahanke 26.8.2008 (YM). Kilpailu on järjestetty myös vuosina 2010 ja

2012. Voittanut hanke on osallistunut Euroopan Neuvoston maisemahankekilpailuun, joka perustuu Eurooppalaisessa maisemayleissopimuksessa painotettuihin teemoihin, kuten maisemanhoidon osallistavuuden ja vuorovaikutteisuuden kehittämiseen, ihmisten ympäristötietoisuuden lisäämiseen sekä maisemien matkailullisen houkuttelevuuden kasvattamiseen. Suomi on allekirjoittanut maisemayleissopimuksen vuonna 2006.

- Lumen ja jään hyödyntäminen matkailussa hanke 2.4.2012.

- MaisGIS-hanke (2012–2013, Metsähallitus, luontopalvelut). Hanke kehittää integroivia menetelmiä ja tuloksia Metsähallituksen luontopalveluiden (luonnonhoito, matkailu- ja virkistyspalvelut) tueksi.

(4) raportit ja selvitykset

- Matkailu osana luonnon- ja kulttuuriympäristön kestävästä käytöstä. 2000 – 2006 (METLA).

- Matkailun ja virkistyskäytön merkitys pohjoisen maaseudun maisemassa ja elinkeinoelämässä. 2007 – 2011 (METLA).

- Ulkomaalaiset matkailijat kulttuurikohteissa ja -tapahtumissa (MEK A:162)

- Suomalainen kulttuuritarjonta kansainvälisille markkinoille – matkailun alueorganisaatioiden näkökulma (MEK A: 159 1998)

- Suomalaisen kulttuurin näkyminen matkailujärjestäjien matkailuesitteissä (MEK A:157 2008)

- lisäksi perinne- ja kulttuurimatkailusta on tehty paljon matkailualan ammattikorkeakoulutuksen loppuotuita viime vuosina

- Luonto- ja maisemapalveluiden nykytila -raportti päivitetty 9.2.2009.

- Selvitys monimuotoisuuden ja virkistyskäytön yhteensovittamisesta 7.5.2009.

- Maaseutupoliittinen selonteko korostaa luontoa ja yrittäjyyttä 17.6.2009.

- Selvitys kulttuurimatkailun organisoimisesta valmistui 2013 (Haaga-Perho).

- Kulttuuri maaseudun toimintaryhmien kehittämissuunnitelmissa (2006, Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä)

- Euroopan rakennusperintöpäivien teema vuonna 2013 on ollut rakennusperinnön uusiokäyttö. Tässä yhteydessä on pohdittu myös matkailun roolia ja uudistettu joitakin vanhoja rakennuksia matkailukäyttöön.

-YM:n ja OKM:n työryhmän ehdotus kulttuuri- ja ympäristöstrategiaksi valmistui 2013.

(5) oppaat ja esitteet

- Maisemanhoitoyrittäjän käsikirja valmistui 18.4.2008 (TTS tutkimus).

- Kulttuuriympäristöopas valmistui 6.4.2009 (YM).

- Maisemalaiduntamisen opas valmistui 23.9.2010 (Maa- ja kotitalousnaiset).

- Opas puustoisten perinneympäristöjen hoitoon ja monikäyttöön 21.2.2011.

- Metsähallitus julkaisi retkeilyrakenteiden piirustuskoelmansa kaikkien käyttöön 15.2.2012.

- Maisemanhoidon urakointiin opas 5.3.2012.

18) Jokamiehenoikeudet turvataan luonnon virkistyskäytön perustana. Luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämistoimet perustuvat osaltaan jokamiehenoikeuteen. Laaditaan eri toimijoiden yhteistyönä ohjeet jokamiehenoikeuksien hyödyntämisestä luontomatkailussa. Tietoisuutta jokamiehenoikeuksista ja velvollisuuksista lisätään. Jokamiehenoikeuksien toteutumista seurataan.

Päävastuutaho:

Ympäristöministeriö

Muut toimijat:

Sisäasiainministeriö, maa- ja metsätalousministeriö, kauppa- ja teollisuusministeriö, Metsähallitus, Suomen Kuntaliitto, Maa- ja metsätalous-

Ajoitus: tuottajain Keskusliitto MTK , Suomen Luonnon-
suojeluliitto, Suomen Latu
Jokamiehen oikeuksia koskevat ohjeet 2003 -
2004
Ensimmäinen seurantaraportti 2006

Toteutunut. Jokamiehen oikeusesitteistä on laadittu www-sovellutukset useilla kielillä. Jokamiehen oikeusesitteistä on otettu uusintapainokset muutaman vuoden välein. Jokamiehen oikeuskysymystä on vuosittain käsitelty järjestöjen ulkoiluforumissa. Vuonna 2006 – 2007 on selvitetty tutkimuksella jokamiehen oikeuksien käytön ongelmia ja oikeustapauksia.

Jokamiehen oikeuksia koskeva julkaisu ”Jokamiehen oikeudet ja toimiminen toisen alueella, Lainsäädäntöä ja hyviä käytäntöjä” valmistui vuonna 2012. Julkaisun sisältöä on tehty tunnetuksi Suomen Ladun ja MTK:n koulutuskierroksella vuonna 2013.

Jokamiehen oikeuksia koskevat esitteet uudistettiin vuonna 2013 (YM).

Metsähallitus jakaa tietoa jokamiehen oikeuksista mm. asiakaspalvelupisteissä ja verkkosivuillaan.

Maa- ja metsätalousministeriö tehostaa ammattimaista metsämarjanpoimintaa koskevaa ohjaustaan. Arktiset aromit ry tekee marjanpoimintaa koskevan opetusvideon ja esitteitä.

Tuotteistaminen ja yhteistyön kehittäminen

19) Kehitetään maaseudun luontomatkailupalveluita. Selvitetään keinot ja laaditaan toimenpideohjelma maaseudun luontomatkailupalveluiden kehittämiseksi.

Päivävuorotaho: Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä
Muut toimijat: Elinkeino, järjestöt, Matkailun edistämiskeskus
MEK
Ajoitus: 2003 – 2004

Toteutuu. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän Matkailun teemaryhmä on ollut mukana tai käynnistäjänä mm. seuraavissa hankkeissa: Villin Pohjolan kumppanuusmalli, Pyöräillen ja vaeltaen Suomessa hankkeet, meloen Järvi – Suomessa, Hevosten maaseutu, Aavan meren tällä puolen – maaseutumatkailun markkinointi- ja tuotteistamishanke sekä esteettömän luontomatkailun kehittäminen Pohjois-Karjalassa. Hankkeissa on tehty sekä tuotteistamista, markkinointia, koulutusta, asiakkaita palvelevaa materiaalia että laadun kehittämistä. Lisäksi teemaryhmä on ollut mukana ALMA – alueen ylimaakunnallisten matkailuhankkeiden arvioinnissa ja tulosten eteenpäin viemisessä. Teemaryhmän ja MEK:n yhteistyönä on syntymässä kansallinen aktiviteettien kehittämisohjelma (Outdoors Finland), jonka tavoitteena on mallintaa ja viedä käytäntöön seuraavan ohjelmakauden aktiviteettien kehittäminen kansainvälisille markkinoille myyntiin.

Laki majoitus- ja ravitsemisliikkeistä tuli voimaan 1.10.2006. Uusi laki laajentaa majoitusliikkeen asiakkaasta tehtävää ilmoitusvelvollisuutta. Ilmoitusvelvollisuuden piiriin

tulevat nyt myös aamiaismajoitusta, maatilamatkailua ja muita majoitustiloja kuten loma-asuntoja tarjoavat elinkeinon harjoittajat sekä leirintäalueiden pitäjät. Tämä parantaa maaseudun majoituspalveluiden käytön seuranta.

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän Matkailun teemaryhmän tehtävänä vuosina 2007 – 2008 oli:

- maaseutumatkailun kehittämiskysymyksiä pohtivan kansallisen neuvottelukunnan toiminnan työn käynnistäminen ja vahvistaminen,
- aktiviteetti- ja teematuotteiden kehittäminen ja kokoaminen kansallisella tasolla kansainvälisille markkinoille,
- kylämatkailun kehittäminen kansainväliselle tasolle sekä
- valtakunnallisten matkailun laadunhallintajärjestelmien yhteen sovittaminen ja laatu-työn edistäminen.

Vuosien 2008 – 2009 toimintasuunnitelman mukaan:

1. Lisättiin ohjelmallisuutta maaseudun kehittämistyössä
2. Välitettiin tietoa
3. Parannettiin maaseutumatkailun toimintaedellytyksiä
4. Tehostettiin markkinointia
5. Syvennettiin osaamista
6. Vahvistettiin pysyviä rakenteita.

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän matkailun teemaryhmän toimikausi päättyi 31.1.2013.

Kansallinen metsäohjelma (KMO) työryhmä
 Ruokamatkailu- ja Kylämatkailu valtakunnalliset hankkeet
 Matkailun alueelliset tietovarannot – hanke
 Uuden maaseutupoliittisen kokonaisohjelman valmistelu ja valmistautuminen uuteen kauteen

Matkailun tuotekehityksen (MEK) teemoina ovat:

Talvi ja jouluku: Talviaktiviteetit (murtomaahiihto, laskettelu ja lumilautailu, moottorikelkkailu, koiravaljakko- ja poroajelut). Elämykset (Saamelaiskulttuuri, revontulet, historia ja perinne-elämykset). Jouluku- ja muut talven erityistapahtumat (Joulupukki, jouluperinteet, uusivuosi, pääsiäinen ja muuta tapahtumat ja juhlat).

Hyvinvointi (Wellbeing)

Kulttuuri – Culture Finland: Verkostotiimi Culture Finland ohjelma on käynnistetty (MEK). Siihen sisältyy mm. CF-alueitiimit, aluekoordinaattorit ja MEK ”työkalupakki”. ”Kulttuuritapahtumat kaupallisina ohjelmalvelutuotteina” – käsikirja päivitetään. Kulttuurimatkailun osaajakoulutus käynnistetään (Haaga-Perho).

Kesäaktiviteetit – Outdoors Finland: Outdoors Finland kehittämisen teemoina on pyöräily, vaellus, melonta, kalastus, hevosmatkailu ja Wildlife.

OECD:n maatutkinnan mukaan ”Suomen matkailustrategissa pitäisi tukea voimakkaasti maaseutumatkailua”.

20) Kehitetään leirintämatkailua. Suomen leirintäalueyhdistys ry:n toivotaan laativan leirintämatkailun kehittämisen valtakunnallisen toimenpideohjelman.

Päävastuutaho: Suomen leirintäalueyhdistys ry
 Muut toimijat: Ympäristöministeriö,
 Matkailun edistämiskeskus MEK
 Ajoitus: 2003

Toteutunut. Suomen leirintäalueyhdistys (SLY) on laatinut selvityksen Suomen leirintämatkailun nykytilasta ja kehittämismahdollisuuksista (YM/ 2003) .

Suomen leirintäalueyhdistys (SLY) kehittää Suomen leirintäalueverkostoa mm. luokittelemalla leirintäalueita ja kehittämällä yhteismarkkinointia.

21) Edistetään luontomatkailupalveluiden tuotteistamista. Maa- ja metsätalousministeriö asettaa erämatkailun työryhmän, jonka tehtävänä on selvittää luontoyrittämissä erämatkailun, erityisesti eränkävynnin, metsästyksen ja kalastuksen mahdollisuudet sekä ongelmat ja tehdä tarvittavat toimenpide-esitykset.

Päävastuutaho: Maa- ja metsätalousministeriö
 Muut toimijat: Kauppa- ja teollisuusministeriö, ympäristöministeriö, Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos RKTTL, Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus (HY-MAKES), Metsähallitus, Metsästäjien keskusjärjestö, Suomen Metsästäjäliitto, kala-alan järjestöt, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK, erämatkailuyrittäjät
 Ajoitus: Työryhmä 2003 - 2004

Toteutunut. Luonnonvarainneuvosto (MMM) ottanut kantaa erämatkailun kehittämiseen (15.5.2003). Erämatkailun tuotteistaminen ei ole edennyt ajatellulla tavalla. Metsähallituslaki muutti kalastus- ja metsästysasiat MH:ssa yleisiksi hallintotehtäviksi, jolloin kalastus- ja metsästysmatkailuyritystoiminnan kehittäminen mutkistui merkittävästi. Kalastus- ja metsästyslupakiintiötä ei voitu enää myöntää yrityksille. Alan kehittämistä on vaikeuttanut alan järjestäytymättömyys. Tuotteita on tehty paljon lisää. MEK:n on toteuttanut kesämatkailun tuotteistamisprojektin.

Metsästysmatkailun kehittämiseksi Helsingin yliopiston Ruralia – instituutti sai rahoituksen valmisteluhankkeelle, jossa kootaan kansainvälistä NordHunt – hanketta. Hankkeessa oli tavoitteena tuotteistaa eräkulttuuriin pohjautuvaa metsästysmatkailua, kehittää alan toimintaympäristöä ja tuottaa koulutusmateriaalia. Valmisteluhankkeessa on valmistunut maakohtaiset raportit, jotka ilmestyivät kesäksi 2007. Rahoitus on Interreg III B Northern Periphery Programme. Yhteistyötahoina oli yrityksiä ja oppilaitoksia.

Ylimaakunnallisissa hankkeissa on kehitetty metsästysmatkailua ja alan toimintaympäristöä mm. ALMA – alueella ja Pohjois-Suomen tavoite 1 –alueella.

Suomen luontoyrittäjyysverkosto ry on käsitellyt metsästysmatkailun nykytilannetta.

Kalastusmatkailun kehittämisen valtakunnallisen toimenpideohjelma 2008 – 2013

valmistui vuonna 2008.

Saaristo- ja vesistömatkailun esiselvityshankkeen loppuraportti valmistui vuonna 2005 (SM julkaisuja 6/2005).

22) Lisätään vapaa-ajan asuntojen ja maaseudun muun rakennuskannan hyödyntämistä luontomatkailussa. Selvitetään luontomatkailun mahdollisuuksia hyödyntää vapaa-ajan asuntoja ja maaseudun muuta käytettävissä olevaa rakennuskantaa.

Päävastuutaho:	Maaseutumatkailun teemaryhmä
Muut toimijat:	TE-keskukset, Saaristoasiain neuvottelukunta
Ajoitus:	Jatkuva

Toteutuu. Rakennuskannan käyttö matkailuun rantojen käytön ohjauksessa on tiedostettu. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä selvitti 2-asumista ja muuta rakennusten täydentävää käyttöä maaseudun elinvoimaisuuden tukena. Kesämökkibarometri on tehty vuonna 2003. Selvitys on tarkoitus tehdä kolmen vuoden välein. Viimeinen selvitys tehtiin vuonna 2009. Yksityisten vapaa-ajan asuntojen matkailukäytössä ei ole oikein edistetty. Matkailukäytössä on noin 10.000 mökkiä, kun vapaa-ajan asuntoja on noin 480.000. Sen sijaan nykyisten majoituspalveluiden verkostoitumista on kehitetty (majoitus-, ravitsemis-, ohjelmapalvelut). Vapaa-ajan asutuksen osallistuminen kuntien päätöksentekoon –selvitys valmistui vuonna 2006 (SM 14/2006).

Vanhasen 2. hallituksen hallitusohjelman mukaisesti helpotettiin rantarakentamista ja vapaa-ajan asuntojen muuttamista ympärivuotiseen käyttöön ohjeistusta tarkistamalla. Kunnan lupaviranomaisasemaa rantarakentamisessa selkeytettiin.

Vuonna 2013 kehitettiin Home-stay konsepti helpottamaan erityisesti syrjäisten seutujen luontomatkailijoiden majoittumista.

23) Parannetaan luontomatkailupalveluiden laatua. Valtion rahoitusta ohjataan luontomatkailupalveluiden laadun kehittämiseen. Kehitetään laatu- ja ympäristöjärjestelmiä, joissa yhdistyvät matkailijoiden tarpeet ja kestävän kehityksen periaatteet.

Päävastuutahot:	Valtion rahoituksesta vastaavat
Muut toimijat:	Matkailun edistämiskeskus MEK
Ajoitus:	Jatkuva

Toteutuu. MEK ja MH edellyttävät valtion tukemilta hankkeilta ja yhteistyökumppaneilta laatujärjestelmien käyttöä. Laatutonni koulutukseen on vuoden 2006 loppuun mennessä osallistunut 500 yritystä ja laatuverkossa oli 373 yritystä. Vuonna 2013 laatuverkossa on 163 yritystä.

Maaseutupolitiikan matkailun teemaryhmä teetti Palvelua Sydämellä asiakaspalveluvalmennuksen rinnalle Tunne Turvaa koulutuksen ja koulutusmateriaalin, jossa tavoitteena on johdattaa turvallisuusajatteluun ja antaa työkalut turvallisuusasiakirjojen tekoon. Tunne Turvaa koulutuksia on järjestetty 15 vuosina 2005 – 2006. Turvallisuuspassihanke on toteutettu. Valtakunnallisessa laatu-yhteistyöryhmässä (Laatutonni, Maa-

kuntien parhaat, Palvelua Sydämellä) on sovitettu yhteen laatumerkkejä ja valmennuksia, järjestetty kouluttajille koulutuksia. Teemaryhmä on mukana vuosittain järjestettävässä kansallisessa Turvallisuusseminaarissa, joka kokoaa yhteen noin kaksi sataa alan yrittäjää, toimijaa, kehittäjää ja opiskelijaa. Maaseutumatkailu –lehden teemana kahden vuoden aikana ovat olleet turvallisuus, tuotteistaminen, laatu ja kansainvälistyminen. Lehden painos on 3000 kpl.

Laadukkaille matkailusatamille (29 kpl) ja uimarannoille (7 kpl) myönnettiin EU:n "Sinilippu -tunnusta". Tunnuksen käyttämisestä luovuttiin 2008 ja tilalle otettiin kotimainen "Roope satama - tunnus". Tunnuksen omistaa Pidä Saaristo Siistinä ry.

Reittien laatuluokitus on käytössä. OPM avusti luokittamista ja luokitukselta on vastannut Suomen Latu ry. Metsähallitus on ottanut luokitusjärjestelmän käyttöön.

Metsähallituksen luontopalvelut on saanut kansainväliset luontomatkailun sertifikaatit Syötteen, Kolin ja Pallas-Yllästunturin kansallispuistoille (European Charter for Sustainable Tourism) ja Oulangan ja Saaristomeren kansallispuistoille (Pan Parks).

Metsähallitus on tehnyt yhteistyötä MEKin ja Haaga - Helian kanssa, jotta DQM ja DMN laatuohjelmiin, on liitetty kestävyuden näkökulma (Green DQM ja Green DMN).

24) Hyödynnetään Suomen lähialueita luontomatkailussa. Kehitetään kansainvälistä yhteistyötä Suomen lähialueilla luontomatkailussa.

Päävastuutahot:	Kauppa- ja teollisuusministeriö(matkailuyhteistyö)
	Ympäristöministeriö (luonnonsuojeluyhteistyö)
Muut toimijat:	Maakuntien liitot, ympäristökeskukset, TE-keskukset, Metsähallitus
Ajoitus:	Jatkuva

Ei koottua seurantatietoa käytettävissä. Lähialueyhteistyöstrategia 2004 - 2006. Hankkeita mm. 1.Koitajoen-Tolvajärven kansallispuiston kehittäminen v. 2004, Tacis. 2. Luontomatkailu Mujejärven piirin kehittämisen välineenä ja luonnonsuojelun mahdollisuutena v. 2004, Tacis. 3. Karjalan tasavallan luontomatkailuasiantuntijoiden osallistuminen Bulgariassa pidettävään metsänsuojeluseminariin v. 2004. Vilmata-toimintaohjelma ei suoranaisesti tunnista EU:n tavoiteohjelma- ja yhteisöaloiteohjelmia. Esim. Interreg Karjala (Euregio Karelia) ja Interreg III a Etelä-Suomi - Viro. Metsähallituksella on tiivis yhteistyö lähialueilla, Norjan, Ruotsin, Venäjän ja Baltian maiden kanssa yhtenä aihealueena luontomatkailu.

Lähialueyhteistyön toimintaohjelma vuosille 2009 – 2011 sisälsi mm. Fennoskandian vihreä vyöhyke – hankeen, jonka tarkoituksena oli edistää kansallispuistoparien perustaminen perustamista rajan molemmin puolin. Ohjelman tarkoituksena oli myös matkustajaliikenteen sujuvoittaminen. Nämä luovat osaltaan perustaa luontomatkailulle.

Tour de Barents maastohiihdon suurtahtuma perustettiin vuonna 2009. Matkailun

turvallisuushanke käynnistettiin Karjalan tasavallan pohjoisissa piireissä 2007 – 2009.

Suomen ja Venäjän välinen raja-alueyhteistyösopimus 2012 ei sisällä matkailuhankkeita.

25) Parannetaan markkinoinnin vaikuttavuutta. Valtiolta merkittävää tukea saavilta luontomatkaileuryrityksiltä vaaditaan toimivat markkinointisuunnitelmat. Markkinoinnin vaikuttavuutta ja kustannustehokkuutta lisätään ohjaamalla markkinointitukia yhteismarkkinointiin.

Päivävuutahot: Matkailun rahoituksesta vastaavat viranomaiset
 Muut toimijat: Matkailun edistämiskeskus MEK
 Ajoitus: Jatkuva

Toteutuu. MEK on edellyttänyt tuetuilta hankkeilta toimivia markkinointisuunnitelmia ja laatuun sitoutumista.

Kysyntälähtöisyys ja tiedon ja osaamisen lisääminen

26) Kehitetään luonnon virkistyskäyttäjää ja luontomatkaileijoita yhteisesti palvelevia viestintä-, myynti- ja markkinointikanavia. Sovitetaan yhteen vireillä olevia tietopalvelujen verkkohankkeita siten, että niistä muodostuu asiakkaita palveleva kokonaisuus.

Päivävuutahot: Kauppa- ja teollisuusministeriö, sisäasiainministeriö, opetusministeriö, maa- ja metsätalousministeriö, ympäristöministeriö
 Muut toimijat: Matkailun edistämiskeskus MEK (Kulttuuri- ja luontomatkaileusivut)
 Jyväskylän yliopisto (Luonnon virkistyskäytön tietojärjestelmä)
 Metsähallitus (Jokamiesportaali)
 Ajoitus: Jatkuva

Toteutuu. Markkinoinnin vaikuttavuuden parantamiseksi on otettu käyttöön www.kulku.fi, www.matka.fi ja www.gofinland.com sekä www.outdoorsfinland.fi. Metsähallitus on julkaissut "Luontoon.fi" verkkopalvelun (1.3.2004) ja retkikartta.fi kartta-palvelun 2006 sekä eräluvut.fi verkkopalvelun 2012. Liikunnan tietopankki ja SYKE ovat kehittäneet luonnon virkistyskäyttöä tukevia paikkatietojärjestelmiä.

27) Edistetään luonnon virkistyskäytön ja luontomatkaileuksen kysyntälähtöistä kehittämistä palvelevaa arviointia, seuranta ja tutkimusta. Kehitetään menetelmiä ja toimintatapoja, joilla tunnistetaan potentiaaliset ja palveluja käyttävät asiakkaat ja asiakkaiden tarpeet sekä järjestetään seuranta ja asiakastytyväisyyden arviointi. Tuotetaan luonnon virkistyskäytön ja luontomatkaileuksen perustilastoja ja kehitysennusteita. Lisätään luonnon virkistyskäytön hyvinvointi- ja terveysvaikutusten tutkimusta sekä sosiaalisten ja taloudellisten vaikutusten arviointia.

Päävastuutahot:	Kauppa- ja teollisuusministeriö (matkailun toimiala) Sosiaali- ja terveysministeriö (terveys- ja hyvinvointivaikutukset) Opetusministeriö (liikunta- ja perustutkimus) Maa- ja metsätalousministeriö (maa- ja metsätalous) Ympäristöministeriö (luonnonsuojelu, yleinen virkistyskäyttö)
Muut toimijat:	Metsäntutkimuslaitos (valtakunnallinen seuranta) Matkailun edistämiskeskus MEK (matkailun asiakastytyväisyyssuranta) Suomen ympäristökeskus (alueidenkäytön seuranta, ympäristönsuojelu) Metsähallitus (valtion alueiden käytön seuranta, kävijätutkimukset) Muut tutkimuslaitokset (luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun tutkimus)

Ajoitus: Jatkuva

Toteutuu. Metsähallitus ja METLA ovat tehneet laajaa luonnon virkistyskäytön arviointia, seurantaa ja tutkimusta. Metsähallitus aloitti asiakastiedon hallinnan (luontokeskusten ja alueiden käyntimäärät ja asiakastutkimukset sekä kävijätutkimukset) kehittämishankkeen. Metsähallitus seuraa hoitamiansa suojelualueiden ja muiden keskeisten luontomatkailukohteiden käytön määrää vuosittain ja tekee niistä määräväleihin kävijätutkimuksia. Tämän tiedon hallintaan ja hyödyntämiseen käytetään asiakastietojärjestelmää (ASTA). Tietojärjestelmä valmistui 2005.

Vuonna 2009 Metsähallitus käynnisti kansallispuistojen ja retkeilyalueiden talousvaikutusten seurannan. Talousvaikutukset lasketaan Metsähallituksen luontopalvelujen ja Metsäntutkimuslaitoksen yhteistyössä kehittämällä menetelmällä, joka perustuu Yhdysvalloissa käytössä olevaan MGM2-malliin. Menetelmässä hyödynnetään käyntikertatietoja, kävijöiden rahankäyttötietoja sekä rahan kiertämistä paikallistaloudessa kuvaavia kertoimia. Luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun tutkimus on vahvistunut VILMAT -ohjelman aikana. Metlassa on ollut käynnissä Metsistä hyvinvointia - tutkimusohjelma v. 2008-2013, joka on tuottanut mittavan määrän uutta tutkimusta luontomatkailun ja virkistyskäytön edellytyksistä ja yhteensovittamisesta muiden luonnonvarojen käyttömuotojen kanssa, erityisesti metsätalouden, luonnonsuojelun ja uutena myös kaivostoiminnan kanssa. Tutkimusohjelmassa on käynnistetty kansainvälisestikin merkittävää tutkimusta luonnon virkistyskäytön tuottamista hyvinvointi- ja terveyshyödyistä.

METLA tutki luonnon virkistyskäytön koko väestöön kohdistuneella kyselytutkimuksella (LVVI 1.), jonka pohjalta laadittiin valtakunnalliset ulkoilutilastot vuonna 2001 ja maakunnittaiset ulkoilutilastot vuonna 2002. Vuosina 2008 – 2010 METLA teki uuden valtakunnallisen ulkoilututkimuksen ”Luonnon virkistyskäyttö 2010” (LVVI 2.), jonka pohjalta tuotettiin päivitetty valtakunnalliset ulkoilutilastot 2010 v. 2011, ja maakunnittain v. 2013. LVVI tutkimuksen aineistoista on tuotettu yli 100 tieteellistä ja tietoa käytäntöön siirtävää julkaisua v. 2003-2013.

METLA:n virkistyskäytön ennakointihanke 2014 on käynnissä.

Matkailustrategian osana tehtiin ”Suomen matkailun tutkimuksen toimintaohjelma vuosille 2011 – 2020”. Matkailututkimuksen keskeisimmät teemat ovat 1. matkailu, aluetalous ja aluekehitys, 2. asiakas- ja markkinointiosaaminen ja 3. kestävä matkailuelinkeino. Luontomatkailun tilastoinnin parantaminen on edennyt heikosti.

METLA julkaisi vuonna 2012 tutkimuksen ”Luontomatkailun yritystoiminta Suomessa”.

Metsähallitus on tehnyt suojele- ja retkeilyalueilla vuosina 2000 - 2013 lähes 130 kävijätutkimusta ja asiakaspalvelupisteissä noin 50 asiakastutkimusta.

TEM julkaisi vuonna 2013 tutkimuksen ”Suomen matkailustrategia vuoteen 2020. Vuosien 2010 -2012 toteutuma”.

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän Matkailun teemaryhmä teetti tutkimuksen maaseutumatkailun viennin esteistä ja haasteista (Maailmalta maalle).

Vuonna 2009 käynnistettiin Matkailun alueelliset tietovarannot, valtakunnallinen matkailun toimialan sähköinen tietopankki. Suomen matkailutoimialaa kuvaavat viralliset tilastot eivät anna riittävän kattavaa kuvaa matkailun toimialan kapasiteeteista, merkityksestä ja vaikutuksista, erityisesti luontomatkailusta. Tietovarantoihin kerätään alueellinen palvelutarjonnan mukainen matkailualan yritysrekisteri sekä tilastotietoa ja tietoa toimialan alueellisista vaikutuksista.

28) Lisätään luontoyrittäjyyden osaamista. Suositetaan otettavaksi käyttöön luontoyrittäjyyden valtakunnallinen verkkopalvelu, josta yrittäjät saavat elinkeinoaan palvelevaa tietoa.

Päävastuutaho:	Luontoyrittäjyysyhdistys
Muut toimijat:	Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus ja Maa- ja elinkeinotalouden tutkimuskeskus, maa- ja metsätalousministeriö, sisäasiainministeriö, ympäristöministeriö, kauppa- ja teollisuusministeriö, maaseutumatkailun teemaryhmä
Ajoitus:	Jatkuva

Toteutuu. Vuonna 2001 perustettu Suomen luontoyrittäjyysverkosto ry on edistänyt alan osaamista yhteistyössä Luonnontuotealan teemaryhmän, matkailun teemaryhmän ja luonto- ja maisemapalvelut teemaryhmän kanssa. Yhdistys ylläpitää Luontoyrittäjyyden tietopankkia (www.luontoyrittaja.net), jonka yhtenä toimintona on viikoittainen sähköinen uutispalvelu.

Luontomatkailun koulutusohjelmakokeilu 2005 ja maaseutumatkailun ammattitutkinto vuodesta 2005 ovat lisänneet osaltaan alan osaamista. Matkailualan verkostoyliopisto kokoaa yliopistojen matkailualan opetusta ja tutkimusta.

29) Edistetään luontomatkailualan koulutusta. Luontomatkailun erityisosaamisen tarpeita selvitetään matkailualan koulutuksen ennakoititutkimuksessa ja laaditaan toimenpideohjelma koulutustarpeiden tyydyttämiseksi.

Päävastuutaho:	Opetusministeriö/matkailualan koulutustoimikunta
Muut toimijat:	Oppilaitokset ja muut koulutuksen järjestäjät
Ajoitus:	Ennakoititutkimus käynnistyy 2004

Toteutuu. Haaga Instituutti teki OKM:n rahoituksella ”Matkailukoulutuksen määrällisen ja laadullisen ennakkoinnin (Matka 2020). Hankkeessa ennakoitiin matkailualan koulutustarpeet vuosiin 2010 ja 2020 saakka. Hanke valmistui vuonna 2006.

Metsäntutkimuslaitoksessa ja Lapin yliopistossa (Metsähallituksen tuella) on ollut yhteinen, määräaikainen luontomatkailun professuuri vuosina 2003 – 2013.

Ohjelma osana Kainuun hallintokokeilua

30) Virkistyskäyttöä ja luontomatkailua edistetään osana Kainuun hallintokokeilua.

Luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämistoimet liitetään osaksi Kainuun hallintokokeilua. Kehittämiskohteina ovat erityisesti luonnonsuojelualueiden käyttö virkistys- ja luontomatkailuun, luontomatkailuhankkeiden tuotteistaminen ja Suomen lähialueiden hyödyntäminen luontomatkailussa.

Päävastuutahot:	Ympäristöministeriö Sisäasiainministeriö
Muut toimijat:	Maa- ja metsätalousministeriö, Kauppa- ja teollisuusministeriö Työministeriö <i>Maakunnan liitto</i> TE-keskus Alueellinen ympäristökeskus
Ajoitus:	2004 – 2007

Toteutunut. Kainuun hallintokokeilun pilothanke on valmistunut. Pilotohjelman työohjelma valmistui vuonna 2005. Sovittu rahoitus vuodelle 2006 oli 1 milj. euroa. (Kainuun luontomatkailun kehittämisen koordinaantiohanke). Ohjelmaa on toteutettu yhteistyössä Metsähallituksen kanssa.

Kainuun luontomatkailun kehittämissuunnitelma oli lausuntovaiheessa syksyllä 2007. Kehittämissuunnitelman toteuttaminen alkoi marraskuussa 2007.